

Economisch-Statistische Berichten

Kalmerende middelen

★

Prof. Mr. J. G. Koopmans

De 25 pCt. huurverhoging en haar
ontoereikende motivering

★

Dr. F. W. C. Blom

Begin van een nieuw tijdvak

★

Dr. W. L. Valk

Een halve eeuw werk

★

C. Vermeij

De wereldscheepsbouw in 1956

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2069

WOENSDAG 20 FEBRUARI 1957

Aan bezoekers worden op schriftelijk verzoek alle benodigde inlichtingen gratis toegezonden door de
OFF. HOLLAND-DIENST der JAARBEURS
 Amsterdam-C, Keizersgracht 796
 Tel. 65938-65750

R. Mees & Zoonen
 Bankiers en
 Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
 Delft - Schiedam - Vlaardingen
 Alblasterdam

*Adviezen inzake
 levensverzekeringen
 en pensioencontracten*

**N.V. Rotterdamsche
 Scheepshypotheekbank**

gevestigd te Rotterdam

UITGIFTE van

**f 5.000.000,— 5 pCt. 10-jarige
 PANDBRIEVEN SERIE A**

Aflossing, aanvangende 1 juli 1963, in 5 gelijke jaarlijkse termijnen. Vervroegde aflossing niet toegestaan.

De ondergetekenden delen mede, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

DINSDAG 26 FEBRUARI 1957,

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur, bij hun kantoren te Rotterdam, Amsterdam en 's-Gravenhage, voorzover aldaar gevestigd, tot de koers van

99 pCt.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkt aantal, jaarverslagen over 1956, zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

**ROTTERDAMSCHER BANK N.V.
 R. MEES & ZOONEN**

**ECONOMISCH-
 STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*
 Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.*

Losse nummers 75 ct.

Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

Kalmerende middelen

De toestand van 's lands economie kan worden vergeleken met die van een gezond man — wij gebruiken het beeld op gezag van de Minister van Financiën —, die een te grote levendigheid aan de dag heeft gelegd en daardoor uit zijn evenwicht is geraakt. De onevenwichtigheid openbaart zich in een aanzienlijke achteruitgang der betalingsbalanspositie en spanningen op de kapitaal- en de arbeidsmarkt. Na consult te hebben aangevraagd bij de Sociaal-Economische Raad hebben degenen, die voor 's lands welzijn de directe verantwoordelijkheid dragen, kalmerende middelen voorgeschreven, die naar zij hopen op korte termijn het evenwicht zullen herstellen.

De, moeilijk leesbare, receptuur is neergelegd in de Nota inzake de bestedingen. Hierin wordt o.a. gesteld, dat de dosering, ondanks het feit dat de toestand ongunstiger bleek te zijn dan de S.-E.R. destijds meende, nog niet zwaarder is dan die welke de Raad had voorgeschreven. De Regering heeft n.l. overwogen, dat al te rigoureuze maatregelen tot ongewenste schokken zouden kunnen leiden; dat mogelijk een gunstiger gevolg voor de betalingsbalans dan de verbetering met f. 350 mln., die de S.-E.R. van zijn f. 700 mln.-programma verwachtte, zal optreden en dat, zegt de nota, het ongunstiger beeld voor 1956 wellicht mede kan zijn veroorzaakt door extra voorraadvorming.

De bestedingsnota is, mede door het feit dat hierin tevens de maatregelen zijn verwerkt die beogen een inkomenoverdracht van het niet-agrarische naar het agrarische deel onzer bevolking tot stand te brengen, een uitvoerig stuk geworden. In verband hiermede en met het oog op de omstandigheid, dat de redactie het voornemen koestert de diverse aspecten dezer nota in haar kolommen te doen belichten, willen wij hier volstaan met een globale indicatie te geven van het totale bedrag, dat met de voorgestelde bestedingsbeperkingsmaatregelen is gemoeid. Hierbij dient te worden bedacht dat het effect der landbouwmaatregelen, als zijnde een inkomenoverdracht, uiteraard buiten beschouwing is gelaten en dat de gegeven cijfers gedeeltelijk berusten op een informele raming.

Aan de hand van tot dusver gehouden besprekingen zullen de begrotingsposten der Rijksoverheid met f. 177 mln. worden verlaagd. Van genoemd bedrag zal in verband met de afschaffing der consumentensubsidies op suiker en melk f. 43,5 mln. — op jaarbasis f. 75 mln. — en,

door intrekking der regeling volgens welke van Rijkswegen kraamgelden worden verstrekt, f. 6 mln. op de particuliere sector worden afgewenteld. Ook de verhoging der P.T.T.-tarieven, die het nadelig saldo van dit bedrijf in 1957 met f. 19,5 mln. zal verminderen, doch op jaarbasis f. 56 mln. bedraagt, komt ten laste van laatstgenoemde sector. Rekening houdend met de genoemde afwentelingen kan de bijdrage der Rijksoverheid zelve op globaal f. 127 mln. — f. 177 mln. minus f. 49,5 mln. — worden gesteld. Telt men hierbij het bedrag van f. 20 à f. 25 mln., waarmee volgens het voorstel der Regering de gemeenten hun uitgaven in de consumptieve sfeer zullen verminderen en de minstens f. 75 mln., waarmee de gemeentelijke investeringen zullen moeten worden verlaagd, dan komt de bestedingsbeperking der Overheid globaal neer op f. 227 mln.

De particuliere sector zal, zoals gezegd, door het afschaffen der subsidies worden belast met f. 75 mln. op jaarbasis. Hier komt bij een vermeerdering der opbrengsten uit de belasting op tabaksartikelen en het effect van nieuwe belastingmaatregelen — totaal ca. f. 60 mln. — alsmede de verhoging der tarieven van de P.T.T. en andere overheidsbedrijven en het bedrag, gemoeid met het intrekken der kraamgelduitkering — in totaal volgens een informele en niet geheel op de gegevens der bestedingsnota gebaseerde raming: f. 140 mln. Ten slotte zullen de opschorting der investeringsaftrek en een verhoging der vennootschapsbelasting met vier punten op jaarbasis resp. f. 75 mln. en f. 100 mln. opleveren, waarvan echter in beide gevallen f. 50 mln. moet worden gezien in het raam der bestedingsbeperkingsmaatregelen.

Als geheel genomen belooft de bestedingsbeperking derhalve op jaarbasis naar schatting rond f. 600 mln. Deze dosering aan kalmerende middelen, die de levendigheid onzer economie wat moet afremmen, komt overeen met bijna 2 pCt. der totale binnenlandse bestedingen in 1956. Bij de beoordeling van dit algemene percentage dient evenwel rekening te worden gehouden met het feit, dat op het niet-agrarische deel onzer bevolking een extra last komt te rusten als gevolg van de inkomenoverdrachten ten gunste van de agrariërs, voortvloeiend uit de thans voorgestelde maatregelen enerzijds en een verhoging der garantieprijs van een aantal landbouwprodukten in verband met kostprijsstijgingen over 1956 anderzijds.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Kalmerende middelen	143	De wereldscheepsbouw in 1956, door C. Vermey	151
De 25 pCt. huurverhoging en haar ontoereikende motivering, door Prof. Mr. J. G. Koopmans	144	Surinaamse kanttekeningen, door G. C. A. Mulder, B. Sc., Ps. D.	154
Begin van een nieuw tijdvak, door Dr. F. W. C. Blom	146	Aantekening:	
Een halve eeuw werk, door Dr. W. L. Valk	148	„Diepte"-consumptie in Amerika	156
		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	158

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

In aansluiting op vorige artikelen in dit weekblad kritiseert schrijver in deze bijdrage de z.i. te summiere motivering van het eerste en belangrijkste der drie onlangs ingediende huurontwerpen. Zijn voornaamste bezwaar is, dat vrijwel iedere motivering voor de grootte van het voorgestelde huurverhogingspercentage ontbreekt, terwijl kwantitatieve gegevens over de verwachte gevolgen van deze maatregel schaars en onvolledig zijn. Van de uiteenlopende verwachtingen omtrent de toekomstige „evenwichtshuren” wordt alleen het meest optimistische alternatief in de argumentatie betrokken. Een aantal geijkte argumenten voor de huurverhoging wordt in de Memorie van Toelichting aarzelend en met weinig overtuiging voorgedragen. Eerst nadat op verschillende punten een latere opheldering zal zijn verstrekt, zal men volgens schrijver waarlijk van een motivering van het regeringsvoorstel kunnen spreken.

De 25 pCt. huurverhoging en haar ontoereikende motivering

„Wie weinig zegt, heeft weinig te verantwoorden”. Deze omkering van een bekende zegswijze heeft, naar het schijnt, de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid voor ogen gestaan bij het redigeren van de Memorie van Toelichting bij het eerste der drie wetsontwerpen no. 4580/82, waarmee de nieuwe huurvoorstellen en wat daarmee verder samenhangt bij de volksvertegenwoordiging aanhangig zijn gemaakt. Het is intussen te hopen, dat de Kamers bij de schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling van de Regering alsnog een uitvoeriger „verantwoording” van de motieven voor deze ontwerpen zullen verlangen dan de wel zeer summiere en nauwelijks toereikende, welke in deze Memorie van Toelichting is vervat.

In het voorafgaande nummer van dit tijdschrift is het wetsontwerp no. 4581, betrekking hebbende op de blokkering van een deel der verhoogde huren, reeds aan een scherpe en m.i. in hoofdtrekken gerechtvaardigde kritiek onderworpen ¹⁾. In de aanhef van het desbetreffende artikel heeft de schrijver echter wel ettelijke goede woorden over voor de motivering van het ontwerp no. 4580, dat de huurverhoging zelve tot inhoud heeft, en hij citeert hieruit verschillende zinsneden zelfs met kennelijke instemming. Het zijn echter juist deze zinsneden, waarbij ik evenzoveel kritische kanttekeningen zou willen plaatsen. Ter nadere motivering hiervan verwijs ik naar mijn uitvoeriger beschouwingen onder de titel „Waarom 25 pCt. huurverhoging ineens?” in „E.-S.B.” van 31 oktober en 7 november jl.

De vraag, in de titel van deze vroegere artikelen vervat — d.w.z. die betreffende de grootte van de noodzakelijk geachte huurverhoging — wordt nl. in de bedoelde Memorie van Toelichting slechts zeer ten dele beantwoord. De passages, die hierop betrekking hebben, geven ten hoogste een aanduiding voor de redenen, waarom het voorgestelde percentage niet *hoger* is dan 25, en ook dit nog slechts zeer ten dele: de gegeven motivering, er op neerkomend dat de wettelijke huren vooralsnog niet hoger mogen worden gesteld dan het *laagste* te verwachten evenwichtspeil ten tijde van het herstel van de vrije markt — deze laagste schatting bedraagt 240 pCt. van de voor-

oorlogse, d.i. ca. 160 pCt. van de huidige huren — zou immers ook nog een aanmerkelijk grotere verhoging thans kunnen rechtvaardigen. De 25 pCt. worden dan ook — op zichzelf terecht — een „eerste etappe” genoemd. Maar waarom deze etappe niet hoger of lager is, wordt nergens gezegd! De enige reden is kennelijk, dat de politieke partijen het over het cijfer van 25 pCt. bij wijze van compromis al sinds geruime tijd eens zijn geworden. Dit weet zo langzamerhand iedereen, ook al zegt de Memorie van Toelichting het niet openlijk. Maar het wordt dan toch wel hoog tijd, dat de publieke opinie nu eindelijk ook eens de zakelijke redenen verneemt — als die er tenminste zijn —, waarom het percentage nu juist 25 en niet meer of minder moet bedragen.

De lezer van mijn vorige artikelen zal begrijpen, dat ik persoonlijk deze vraag vooral stel met het accent: waarom niet *minder*, d.w.z. *waarom niet over meer etappes uitgesmeerd*. Vrijwel het enige in de Memorie van Toelichting, waarmee ik kan instemmen, is het uitgangspunt, nl. dat ten tijde van het herstel van de vrije markt het thans bestaande verschil tussen oude en nieuwe huren moet zijn opgeheven. Nu vermijdt de Regering weliswaar zorgvuldig om zich er over uit te laten, wanneer dat tijdstip haars inziens zal aanbreken, maar de ca. 10 jaren, die ik hierover in mijn vorige artikelen aannam, lijken mij, bij gebreke van nieuwe gegevens, nog altijd eerder aan de lage dan aan de hoge kant geschat. Bij een aanmerkelijk *minder* optimistisch uitgangspunt wat betreft de in totaal te overbruggen afstand dan de hierboven genoemde minimumraming van de Regering — nl. mijnerzijds een toekomstig „evenwichtsniveau” voor de huren van oude woningen van 300 pCt. van het vooroorlogse peil, tegenover 240 pCt. als hierboven vermeld — heb ik in mijn vorige beschouwingen aangetoond, dat de gewenste nivellering van oude en nieuwe huren (behoudens een duurzaam verschil van 50 punten voor mindere kwaliteit, welk cijfer ook in de Memorie van Toelichting wordt aangehouden) betrekkelijk pijnloos te bereiken zou zijn in 10 jaaretappes van 10 pCt. elk, wanneer men de verhogingsbedragen gelijkelijk uitsmeert, en zelfs van ca. 7 pCt. elk, wanneer men het tot dusver gevolgde systeem van de „meetkundige reeks” — elke volgende verhoging uitgedrukt als een percentage

¹⁾ Zie het artikel van Drs. A. W. Hermse in „E.-S.B.” van 13 dezer, blz. 124 e.v.

van het laatst bereikte peil — zou blijven volgen. De mogelijkheid van een dergelijk „tienjarenplan” als alternatief voor het huidige voorstel wordt in de Memorie van Toelichting zelfs niet genoemd, laat staan dat de voor- en nadelen hiervan — onder de voordelen valt o.a. te noemen, dat de verhuurders dan heel wat beter dan thans zouden weten, waar zij voor de eerstkomende jaren aan toe zijn! — ter discussie worden gesteld.

Een motivering voor hogere percentages per jaar- etappe dan de destijds door mij genoemde zou intussen op goede gronden ontleend kunnen worden aan de meer pessimistische veronderstellingen in de tabel, die door de Minister wordt gegeven. De ongunstigste raming uit deze tabel zou nl. zelfs kunnen leiden tot een toekomstig evenwichtspeil voor de oude woningen van niet minder dan ca. 450 pCt. van de vooroorlogse huren, d.w.z. ruim 3 maal in plaats van (zoals in mijn vorige calculaties) ca. 2 maal het huidige peil. Op grond van de thans gegeven cijfers, die mij destijds niet bekend waren, ben ik thans wel geneigd een bedrag van 350 à 400 pCt. van de vooroorlogse huren, d.w.z. ongeveer 2 1/3 à 2 2/3 maal die van thans, als meer realistisch aan te nemen dan mijn toenmalige schatting ²⁾. Zelfs in dat geval geeft echter een tienjarenplan met etappes van ca. 10 pCt. volgens de methode van de meetkundige reeks nog een bruikbare oplossing.

De Minister zelf schrikt er intussen kennelijk voor terug, de consequenties uit deze minder optimistische veronderstellingen uit zijn tabel expressis verbis te trekken. In plaats daarvan moet de lezer het doen met de zo langzamerhand uit en ter na bekende, maar evenzeer versleten argumenten over de bezwaren van de „kunstmatig” te lage huren, resp. te grote huurverschillen tussen oude en nieuwe woningen, welke argumenten echter niet alleen zeer summier, maar bovendien voor een belangrijk deel kennelijk zonder veel overtuiging worden voorgedragen, terwijl zij voorts in het geheel niet worden gekwantificeerd ³⁾. Wat het rechtvaardigheidsargument tegenover de ver-

²⁾ Speciaal wat de rentevoet betreft meen ik, dat het te optimistisch is om de calculaties voor de nabije toekomst thans nog op een lager peil dan 4 pCt. per jaar te baseren.

³⁾ De enige kwantificering betreft het huidige peil van de op de Overheid drukkende subsidielasten, maar met hoeveel deze als gevolg van de 25 pCt. huurverhoging zullen worden vermindert, wordt niet vermeld — nog afgezien van het feit, dat hierbij geen duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen jaarsubsidies en gekapitaliseerde uitkeringen ineens — terwijl nog minder wordt ingegaan op de vraag, hoeveel de 2 pCt. looncompensatie hiertegenover aan de Overheid als werkgeefster zal kosten, en hoewel er anderzijds in de vorm van ruimer vloeiende belastingbaten meer zal worden ontvangen.

BERICHT

Wij vestigen er de aandacht van onze donateurs, leden en abonnees op, dat wij de donaties, contributies en abonnementsgelden 1957 gaarne tegemoet zien op onze girorekening no. 8408 of op onze rekening bij fa. R. Mees en Zoonen te Rotterdam.

NEDERLANDSCH ECONOMISCH
INSTITUUT.

huurders betreft, wordt volstaan met de zinsnede, dat de huiseigenaar niet bij „andere groepen van de bevolking” mag worden achtergesteld. Welke andere groepen hierbij bedoeld zijn, wordt echter niet vermeld, zodat voor de kritische lezer zelfs ieder uitgangspunt voor een eigen poging tot kwantificering ontbreekt ⁴⁾. Het argument van de onbillijkheid van de huurverschillen tussen de groepen huurders onderling — los van de doelmatigheidsargumenten — durft de Minister kennelijk zelfs nauwelijks voor zijn eigen rekening te nemen: men leest nl. alleen dat deze verschillen als een ongerechtvaardigde verdeling van lasten „worden beschouwd”, maar er staat niet bij door wie, laat staan dat de mogelijkheid van alternatieve middelen om deze verschillen op te heffen zelfs maar wordt genoemd. Verder vinden wij het bekende „doorstromings”argument, weliswaar met iets meer stelligheid voorgedragen, maar ook dit geheel ongekwantificeerd, en dus — zie mijn vorige artikelen — verre van overtuigend (gegeven de overige weerstanden die, ook afgezien van de huurverschillen, aan deze doorstroming in de weg staan). Dan is er nog het algemene argument van de elasticiteit van de vraag — nl. dat „de lage prijzen een relatief te grote vraag naar de betrokken goederen veroorzaken” — maar ook dit ongekwantificeerd en, wat meer zegt, voorzichtig geclausuleerd met het woord „gemeenlijk”. Is de Minister er zelf wellicht niet zo erg van overtuigd, dat datgene, wat „gemeenlijk” inderdaad opgaat, in het concrete geval van de huidige woningmarkt wellicht zeer weinig toepasselijk is?

Ten slotte (in de Memorie van Toelichting aan de kop gaand) het bekende argument van de „onderschatting van het woongenot” en, implicite, de noodzakelijkheid om de huurders — van oude en nieuwe woningen beide — binnen afzienbare tijd weer te wennen aan een hoger huurbudget. Op zichzelf akkoord: maar wederom geen woord over het feit, dat deze argumentatie logisch zou moeten leiden tot een huurverhoging zonder compensatie, d.w.z. gewenning aan minder uitgaven voor andere behoeften — zeker in een tijd, waarin de leuze „bestedingsbeperking” toch reeds aan de orde van de dag is. Overigens, die compensatie zelve — uiteraard in het wetsontwerp als zodanig niet voorkomend — schijnt in de Memorie van Toelichting ook bijna vergeten te zijn! Het percentage er van wordt althans niet eens genoemd. Vrijwel aan het eind van het algemene deel van de Memorie van Toelichting vindt men het feit van de compensatie zelf echter toch nog even terloops vermeld, nl. als een — in het zinsverband nauwelijks van veel belang schijnend — onderdeel van het S.-E.R.-advies, waaraan de Regering zich op dit punt (evenals met betrekking tot de ingangsdatum van de voorgenomen huurverhoging) refereert. Alweer: begrijpelijk, als men aanneemt dat de neuzen voor het compromis betreffende het gehele complex van maatregelen al bij voorbaat geteld zijn. Maar zelfs dan onthefte dit m.i. de Regering niet van de plicht om bij de a.s. Kamerdebatten nu eindelijk eens duidelijk te maken, wat de zin is van een stel maatregelen, die enerzijds gemotiveerd zouden kunnen worden door de wens om de huurders hogere reële lasten op te leggen — hetgeen echter grotendeels tenietgedaan wordt door de voorgenomen looncompensatie — en anderzijds

⁴⁾ In mijn artikel van 7 november jl. heb ik getracht een vergelijking met de obligatiehouders te maken, met als uitkomst, dat althans in vergelijking tot deze groep momenteel niet van een achterstand bij de verhuurders kan worden gesproken.

Schrijver gaat de ontwikkeling na welke ertoe geleid heeft, dat in 1956 plotseling een einde is gekomen aan onze positie van goedkoopte-eiland op het gebied van lonen en rente. Door de zich in de periode 1951-1955 voltrekkende liberalisering zijn wij een vrij innig geïntegreerd deel van de wereldmarkt geworden, waardoor de draagkracht van ons bedrijfsleven voor loonlasten ook door die internationale markt wordt beheerst. De stijging van de rentevoet is eveneens een uitvloeisel van het toegenomen handelsverkeer en van de toenemende betekenis van onze kapitaalmarkt voor de internationale bedrijfsfinanciering. Door consumentensubsidies hield men de nominale lonen laag, doch toen men deze verhoogde handhaafde men de subsidies. Daardoor komt de kapitaalvorming bij bedrijfsleven en Overheid in de knel met als gevolg, dat beide in meerdere mate een beroep moeten gaan doen op de zeer beperkte hoeveelheid nieuwe besparingen.

Begin van een nieuw tijdvak

In 1956 is plotseling een einde gekomen aan de uitzonderlijke toestand, dat wij een goedkoopte-eiland vormden op het gebied van lonen en rente. Merkwaardigerwijs is nagenoeg gelijktijdig met de loonstijging in het voorjaar van 1956 de sinds jaren zeer lage rente op onze geldmarkt snel gestegen; zij bedroeg eerst omstreeks 1 pCt. voor driemaandschatkistpapier en liep in korte tijd op tot rond $3\frac{1}{2}$ pCt. En op de kapitaalmarkt steeg de rentevoet voor prima leningen eveneens binnen een jaar van $3\frac{1}{4}$ pCt. tot $4\frac{3}{4}$ pCt.

Wij zijn nog beduusd van al deze snelle stijgingen en vragen ons natuurlijk af, of deze niet overdreven zijn. Het is een feit dat zij het evenwicht in onze binnenlandse economie hebben verstoord, en dat zij in dat opzicht te betreuren zijn, maar dat is nog geen reden om aan te nemen, dat dit alles zichzelf in de loop van de toekomst wel zal redresseren.

Het belangrijkste en blijvende kenmerk van de veranderingen in 1956 is te vinden in het resultaat, dat zowel onze lonen als onze rentestructuur nauwer zijn aangepast aan het niveau in de omringende landen. Men zou kunnen zeggen dat ons loon- zowel als ons renteniveau meer „geharmoniseerd” is met het buitenland, om een ominus modewoord te gebruiken.

De loonontwikkeling in 1956 was kennelijk het gevolg van de chronische overspanning van de binnenlandse

arbeidsmarkt, welke was ontstaan doordat ons grotendeels voor internationale markten werkende bedrijfsleven tot voortdurende uitbreiding was gestimuleerd door de voordien hier te lande geldende relatief lage lonen. Dat was ook de bedoeling, zolang de werkgelegenheid voor onze groeiende bevolking nog te wensen overliet, maar toen dit beleid tot het verlangde resultaat van volledige werkgelegenheid gevoerd had, moest de daarna optredende overspanning van de arbeidsmarkt de nominale loonvoet (lonen met bijbehorende sociale lasten) wel omhoog drijven, totdat zij op internationaal vergelijkbaar peil zou zijn aangeland.

Nu heeft zich in de jaren 1951 tot 1955 een zeer verstrekkende liberalisering en intensivering van onze internationale handel voltrokken. Sinds mensenheugenis heeft zich nog geen periode voorgedaan als deze, waarin de internationale goederen- en dienstenuitwisseling zich zo krachtig kon ontwikkelen onder het gesternte van rust in de wisselkoersen, internationale samenwerking, grotendeels vrije handel en wereldhoogconjunctuur. In deze jaren is de relatieve invloed van im- en export op onze economie tot nagenoeg het maximaal denkbare toegenomen; terwijl voor de oorlog im- en export elk ongeveer evenveel bedroegen als een kwart van ons nationaal inkomen, bedragen zij nu elk evenveel als ruim de helft.

In de afgelopen jaren zijn de afzetmarkten, zowel de

(vervolg van blz. 145)

door de wens om de verhuurders meer te geven — hetgeen echter evenzeer voor de helft tenietgedaan wordt door een blokkering, vooralsnog „sine die” — zodat het enige wat overblijft is (a) een loonronde van 2 pCt. met de daaruit voortvloeiende lasten voor de bedrijven in het algemeen en voor de export in het bijzonder; (b) een verdere last op dat deel van de vergeten groepen, dat niet indirect van de looncompensatie medeprofitteert; (c) een (matige) reële verbetering voor de huiseigenaren, die men op zichzelf — beperkt tot de $12\frac{1}{2}$ pCt., waarmee hun inkomsten realiter worden verhoogd — ook door een geringere huurverhoging, c.q. zonder looncompensatie, had kunnen

verwezenlijken; (d) wellicht een financiële bate voor de Overheid, waarvan men het netto (en zelfs het bruto) bedrag echter moet raden; en ten slotte (e) een blokkering van (voorlopig) ruim f. 50 mln. per jaar, die weliswaar op zichzelf *op dit ogenblik* als deflationaire maatregel heilzaam kan zijn, maar die men, als het alleen daarom te doen was, toch waarlijk ook op eenvoudiger en minder kostbare wijze langs andere wegen — bijv. fiscale — zou hebben kunnen verwezenlijken. Eerst nadat op deze punten een duidelijke opheldering zal zijn verstrekt, zal men m.i. waarlijk van een „motivering” van het thans voorgestelde complex van maatregelen kunnen spreken.

Amsterdam.

J. G. KOOPMANS.

binnen- als buitenlandse, van ons bedrijfsleven dan ook sterk geïnternationaliseerd. Onze binnenlandse markt heeft niet meer, zoals vroeger, een min of meer achter contingenten of deviezenrestricties afgezonderd bestaan; zelfs de invoerrechten zijn voor een deel verdwenen, namelijk voor de invoer uit België. Wij zijn een vrij innig geïntegreerd deel van de wereldmarkt geworden, en dat betekent dat de draagkracht van ons bedrijfsleven voor loonlasten uiteindelijk ook door die internationale markt beheerst wordt.

Op het gebied van de lonen zijn de resterende psychologische dijkkjes, waarachter ons goedkoopte-eiland nog enigszins stand hield, in het afgelopen jaar bezweken.

De stijging van de rentevoeten in ons land zou men eveneens kunnen beschouwen als een rechtstreeks uitvloeisel van het toegenomen geliberaliseerde internationale handels- en betalingsverkeer. Het was een vrij onbegrijpelijke situatie dat in ons land de *geldmarkt* zo lang overvloedig was op een zeer laag renteniveau van ca. 1 pCt. voor kort overheidspapier, terwijl 100 km verder buiten onze grenzen de geldmarkt krap en veel duurder was.

Alleen al door het toenemende handels- en dienstenverkeer (f. 30 mrd. per jaar) met de daarbij behorende leveranciers- en afnemerskredieten werden de communicerende vaten tussen onze geldmarkt en de buitenlandse steeds wijder. Zo konden bijv. onze Duitse handelspartners flinke korting voor contante betaling, en rabatten voor aan hen gedane vooruitbetalingen bieden, waardoor de financiering van de onderhavige handel uiteraard werd afgeschoven op het land met de laagste rente, dus Nederland. Daarnaast ontstond, met de liberalisering en geleidelijke ontwikkeling van de valuta-arbitrage, logischerwijs ook een rente-arbitrage in het bankwezen. Op de duur moest dit tot enige egalisering van de internationale geldmarkt leiden, of althans tot opheffing van grote afwijkingen van de officiële discontotarieven der centrale banken, die alle hun discontó „effectief” wensten te houden. En zo hebben wij in 1956 het stadium bereikt dat onze geldmarkt zich als het ware met een ruk inpaste in het internationale gareel.

Met onze *kapitaalmarkt* heeft zich hetzelfde proces afgespeeld. De jarenlang hier te lande gebruikelijke lage rente trok vraag aan van buitenlandse kapitaalnemers, met name bij de financiering van door ons te leveren kapitaalgoederen (vooral tankers voor Noorse en Griekse reders) en bij de financiering van buitenlandse vestigingen in Nederland (vooral investeringen van dochters van Amerikaanse concerns). Wanneer men daarbij nog in aanmerking neemt dat onze Nederlandse internationale concerns voor de financiering van hun buitenlandse investeringen uiteraard bij voorkeur op de Nederlandse kapitaalmarkt terugvielen zolang die het goedkoopst was, ziet men hoe langs allerlei wegen de internationale bedrijfsfinanciering in toenemende omvang besparingen uit onze kapitaalmarkt afzoog, en zo de hier te lande geldende rentevoet naar internationaal peil omhoog trok.

De „harmonisatie” van onze geld- en kapitaalmarkt met het buitenland lag dus op de duur in de rede. Dat deze ontwikkeling zich zo onverwacht snel en hevig heeft voltrokken, is toe te schrijven aan de coincidentie dat het betalingsbalanstekort van 1956 ons land tot een scherpe verkrapting van de geldmarkt dwong, in een jaar dat in de belangrijkste andere landen de rente bovendien toevallig door andere omstandigheden ook nog steeg.

Nu moge de aanpassing van onze nominale loon- en rentevoeten aan de internationale markten theoretisch wel zijn op te vatten als een op de duur noodzakelijk uitvloeisel van de voortschrijdende integratie van ons land met de wereldmarkt; dat brengt intussen grote moeilijkheden voor ons mede. Dit alles is uiterst snel gegaan, heeft ons verrast en heeft daardoor onze binnenlandse verhoudingen nog ernstiger verstoord dan onvermijdelijk was.

De loonsverhogingen in 1955 en 1956 zijn, zoals gezegd, toch eigenlijk ontstaan doordat het bedrijfsleven bereid en in staat bleek meer op internationaal peil liggende loonkosten te dragen, waardoor in dat opzicht de voortzetting van onze haast traditioneel geworden politiek van relatief lage *nominale* lonen althans voor het ogenblik niet meer nodig was. Hierbij moeten wij ons echter goed voor ogen houden dat de handhaving van relatief lage *nominale* lonen tegen vrij hoge prijs gekocht was, namelijk door allerlei „consumentensubsidies” waardoor de reële koopkracht van het vrij lage nominale loon werd opgevijseld. De „prijs” van de vroegere loonpolitiek bestond uit allerlei offers ten laste van de overheidsfinanciën (subsidiën op levensmiddelen, huursubsidiën, vrijstelling van omzetbelasting voor allerlei consumptiegoederen, verlieslatende of althans niet de vervangingskosten dekkende tarieven van openbare vervoersbedrijven en andere diensten) en uit de uitholling van het kapitaal van bezitters van woningen en boerderijen via het huur- en pachtbeleid. Het logische gevolg hiervan was dat de kapitaalvorming bij de Overheid (ondanks uiterst zware belasting op de voornaamste bronnen van particuliere kapitaalvorming) achteruit ging en dat voor de financiering van nieuwe investeringen in overheidsdiensten en woningbouw in toenemende mate moet worden teruggevallen op nieuwe besparingen van beleggers.

Doordat vorig jaar de coördinatie tussen woonpolitiek en de overheidspolitiek verloren is gegaan, is een zeer ongelukkige situatie ontstaan. De Overheid blijft rustig voortgaan met het betalen van de hierboven bedoelde „prijs” voor het kunstmatig laaghouden van enige kosten van levensonderhoud, en laat ook de huiseigenaren daarmee voortgaan, waarmee dus de verzwakking der overheidsfinanciën en de kapitaal-uitholling wordt voorgezet. Maar nu betaalt bovendien het bedrijfsleven veel hogere nominale lonen ten laste der winsten, dat wil zeggen voor $\frac{2}{5}$ ten laste van de Schatkist (winstbelasting), voor $\frac{2}{5}$ ten laste van de kapitaalvorming (ingehouden winsten) en voor $\frac{1}{5}$ ten laste van uitgedeelde winsten.

Zo betalen wij dus op het ogenblik zowel de prijs voor hoge lonen als de subsidie die bij lage lonen nodig was. Daardoor komt de kapitaalvorming bij bedrijfsleven en Overheid nodeloos van twee kanten in de knel te zitten. Het onafwendbare gevolg hiervan is, dat zowel Overheid als bedrijfsleven in meerdere mate een beroep moeten gaan doen op de zeer beperkte hoeveelheid nieuwe besparingen van beleggers, waardoor reeds thans een ernstig tekort op de kapitaalmarkt is opgetreden.

Vorig jaar heeft men de commercieel begrijpelijke verhoging der nominale lonen naar mijn gevoel ten onrechte versierd met het etiket „hervreiding van de lusten van het nationaal inkomen” zonder zich voldoende publiekelijk rekenschap te geven dat dit ook een „hervreiding van de lasten van de nationale bestedingen” behoorde mede te brengen. Dat laatste moet nog beginnen, en daarmee zullen wij snel moeten zijn, opdat de investeringen niet te zeer zullen gaan stagneren onder financieringsmoeilijkheden.

Overveen.

Dr. F. W. C. BLOM.

In dit artikel waarschuwt schrijver voor de gevaren die een te snelle doorvoering van de Europese integratie kunnen meebrengen. Het streven om in ongeveer 12 jaar een vrijwel volledige integratie te bereiken acht schrijver niet goed; de Gemeenschappelijke Markt kan z.i. beter in een halve eeuw worden bewerkstelligd, want reeds een partiële integratie zou ons een aanzienlijke levensruimte kunnen geven. De juiste oplossing lijkt schrijver een langzaam en geleidelijk groeien van de Europese markt: elke keer dat men onderhandelt moet men een zodanig assortiment van attracties en schadeposten aanbieden dat elk der deelnemers er voordeel in ziet. Zo kan met de wensen en zorgen van elk der deelnemende landen voldoende rekening worden gehouden, terwijl algehele mislukking van het streven vrijwel uitgesloten is. 's Schrijvers advies is dus: langzaam metselen en opbouwen, minder romantisch, maar zekerder en voordeliger dan een andere handelwijze.

Een halve eeuw werk

Er zijn hypnotiseurs, die de mensen kunnen laten denken wat ze willen, en men zegt dat er instrumenten bestaan, die de menselijke gedachtenstraal met zo grote kracht versterken, dat degene, op wien ook het denken van een niet-hypnotiseur gericht wordt, dit niet weerstaan kan, maar met de ander meedenken moet.

Zover zijn de economen nog lang niet en het is de vraag, of zij — zonder gebruik van bovenvermelde machine — ooit zover zullen komen. Reeds vele jaren verkondig ik de stelling, dat in politieke, economische beslissingen 1 pCt. heel veel is, omdat enige procenten verschil vaak beslissen over winst of verlies. En nu vertelt men ons, dat wij in ongeveer 12 jaar een vrijwel volledige Europese integratie kunnen beleven, waarbij er binnen het betreffende gebied vrije goederenbeweging in de ruimste zin van het woord zal zijn en een hoge tariefmuur het gehele geïntegreerde gebied zal omgeven.

Nu is het merkwaardige, dat men, zodra het over goederenbeweging over de grenzen gaat, wel degelijk soms oog heeft voor de betekenis van slechts enkele procenten. Het is dan ook merkwaardig, dat juist naar aanleiding van de tariefmuur, die het gebied moet omringen, hier een storm van protest is losgebroken. De kans bestaat nu, dat men andere gevaren, die aan dit plan en vooral aan een te snelle uitvoering ervan, verbonden zijn, minder sterk zal voelen.

Ik zie daarom in dit artikel af van de vraag van het buitentarief en wil de zaak voornamelijk bezien vanuit de gezichtshoek van conjunctuur en betalingsbalans. De loonbeweging en de betalingsbalans zijn op het ogenblik de grootste gevaren voor de conjunctuur, hoewel naast deze twee een plaats ingeruimd moet worden voor de invloed van moderne en andere theorieën op de geld- en kredietpolitiek in de verschillende landen. Van die derde mogelijkheid, het gevaar van een synthetische crisis, zie ik hier af. Uit de aard der zaak zijn de beide andere factoren, loonpolitiek en betalingsbalans, nauw verbonden.

Het is niet prettig, de vaart waarmede een mooi en nuttig doel wordt nagestreefd, te remmen, doch zonder geduld kunnen hier zeer ernstige fouten worden gemaakt. Zeker, wij kunnen onze achterstand t.o.v. Amerika niet inhalen,

wanneer wij niet ook over een ruime markt beschikken, waarin de voordelen van produktie op groter schaal en van automatisering volledig aanwezig zijn. „Zo gauw mogelijk”, moet hier het wachtwoord zijn en in vele gevallen kan men zeggen: „one market or none”. Door devaluatie kunnen wij ons wel tegen de goedkoopte van Amerikaanse produkten dekken, doch, nog afgezien van het feit dat men kort geleden hier nog revalueren wilde, zouden wij dit stellig moeten doen, wanneer de achterstand ingehaald was. Dit telkens veranderen van muntwaarde is natuurlijk niet wenselijk. Intussen is onze slechte betalingsbalans niet alleen aan verschil in produktiviteit te danken. Het komt mij voor, dat de liberalisatie, die wij in de afgelopen jaren meegemaakt hebben, veel te snel is gegaan, zodat wij geen redelijke tijd voor aanpassing gehad hebben.

„Te snel” is niet goed, maar „te langzaam” ook niet. Het gaat er dus om de juiste maat te vinden. „Wil Europa niet tot een onbetekenend gebied vervallen, dan moet het er voor zorgen, zijn groeitempo te verhogen”¹⁾. Maar 12 jaar is wel heel kort; het kan in 46 jaar ook wel, want reeds een partiële integratie zou ons een aanzienlijke levensruimte kunnen geven.

Zonder schadeposten gaat het niet, maar de vraag moet steeds gesteld worden, of die schade voldoende beloond wordt door de gunstige effecten van de regeling en of de conjunctuur haar dragen kan. Nu is de toestand van de conjunctuur niet gunstig te noemen: de beurs is al lang zwak, ook al spreekt men van een milde recessie. De betalingsbalansen worden hier en daar slechter en ook bij ons; de kosten stijgen en de kredietpolitiek heeft vooral de industrieën, die duurzame consumptiemiddelen fabriceren, een flinke slag toegebracht, die zich eerst nu, 1½ jaar na de eerste maatregelen, laat taxeren. De auto-industrie heeft moeten inkrimpen en dreigt in de teruggang o.a. staal, koper en leder mee te slepen. Hierover is meer te zeggen, maar hier wordt volstaan met de mededeling, dat het zakenleven al „spotty” is, waarbij ook nog andere factoren dan de hier genoemde een rol spelen. Men zou nog kunnen denken, dat een Amerikaanse baisse

¹⁾ T. de Vries in De Economist, 1956, blz. 33.

ons niet behoefde mee te slepen, maar waarschijnlijk is dat niet. De conjunctuur biedt, zoals uit het bovenstaande blijkt, thans geen basis voor gedurfde experimenten.

Dan is er nog de Benelux-ervaring. Op dat gebied is in korte tijd veel bereikt, doch er zijn momenten, waarop men in één der deelnemende landen pessimistisch is. Nog slechts enkele jaren geleden zag Brussel een Benelux-optocht, waarbij de clou was een wagen, waarop stond: „Hun de lux' en ons de bene'”. Korte tijd later zuchtte men hier te lande.

De kernvraag is deze: wanneer het ideaal ons dwingt, een industrie op te offeren, zullen Regering en volk dit willen nemen en wil en durft een Regering hiervoor in de Kamers de verantwoordelijkheid nemen? Veronderstel, dat een der landen een industrie zou moeten opofferen, die 30.000 mensen werk geeft, zal men dat dan maar zo kunnen doen met wat overgangsclausules en schadevergoedingen? Het wordt wel betwijfeld²⁾. Wanneer men nu bedenkt, dat er in Europa veel kasplanten zijn, die slechts door vrij hoge tarieven kunnen floreren, dan wordt de toestand nog ernstiger. En ten slotte betekent de ondergang van een groep bedrijven een partiële crisis, die een der beginpunten kan zijn van een algemene crisis, want er zijn — krachtens de financiële samenhang der dingen — cumulatieve werkingen, die men niet geheel voorzien kan.

De gang van zaken van de Duitse tolonie en het soortgelijk gebeuren in het Italië van Garibaldi geven wel eens aanleiding tot optimisme. En tegelijk denken dan velen: wat is men van veel af, wanneer men ineens, met de sterke hand, de zaken op poten kan zetten. Maar beide economische omwentelingen, want zo mag men deze gerust noemen, hebben bloed en tranen gekost, waarover geschiedenisboeken soms maar al te gaarne zwijgen. Gehele gebieden werden in armoede gedompeld. En men kan gerust zeggen, dat de schade thans veel groter zou zijn, terwijl een grote moeilijkheid is, dat de schade direct komt en het voordeel, dat meest door anderen verkregen wordt, enige tijd op zich kan laten wachten.

Zal men kasplanten willen opofferen? Zal men tariefmuren willen slechten en willen afrekenen met concurrentievervalsingen en distorsies? Indien dit Rotterdam een volstrekt voordeel over Hamburg zou geven, zou men dan toch bereid zijn tot open, „natuurlijke” concurrentie over te gaan? Men bedenke, dat hier ook niet-economische factoren in het spel zijn, zoals prestige-overwegingen e.d. Ten slotte moet men nog denken aan de belangen van hen, die buiten de unie staan. Winst door onderlinge handel kan ten koste van derden gaan en vooral bij hoge tariefmuren zal dit het geval zijn. Viner sprak hier van „trade diversion”³⁾.

²⁾ Dr. J. E. van Dierendonck, De Economist, 1956, blz. 831.
³⁾ Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart, De Economist, 1956, blz. 471.

De economieën van landen kunnen concurrent of complementair (aanvullend) zijn. In het eerste geval is de regeling natuurlijk veel moeilijker dan in het tweede. Uit de aard der zaak is hier de aanpassing van zeer veel belang. In sommige gevallen zal men achterstanden kunnen inhalen en kan er in de nieuwe concurrentie zelfs een nuttige prikkel gelegen zijn. Het voordeel van de grotere markt zal vaak voor compensatie kunnen zorgen, maar deze komt eerst later. Zal men die wachttijd financieel kunnen volhouden?

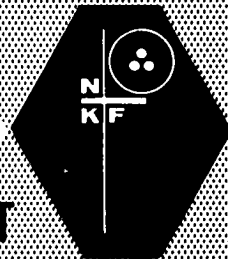
Er is in dit verband veel geschreven over de *harmonisatie* van lasten en arbeidsvoorwaarden. Ook het rapport van de Internationale Arbeidsorganisatie is tot de conclusie gekomen, dat de oorspronkelijke Franse eis van gelijke voorwaarden niet te handhaven was, maar dat het loon de produktiviteit van het betreffende land moest weerspiegelen. Ik herinner eraan, dat landen met geringe produktiviteit toch aan het spel der internationale handel kunnen deelnemen, en wel met winst, mits zij loon of wisselkoers aanpassen (comparatieve kostentheorie van Ricardo). Maar nu is het wél van belang, hoe men in de verschillende landen dit verband tussen loon en produktiviteit legt. Het is belangrijk, dat men dezelfde formules gebruikt, bijv. de formule, dat het loon maximaal zo hoog kan zijn, dat, bij redelijke stand van de overige inkomens, de winst hoog genoeg blijft om te garanderen, dat voldoende kapitaal op de markt gebracht wordt, om bij benadering full employment te garanderen. Of het inzicht der buitenlandse vakbeweging echter even goed als hier is, waar zulk een regeling mogelijk zou zijn, wordt wel betwijfeld⁴⁾. Voor een schatting van de kosten, welke zouden ontstaan door het harmoniseren van lonen en arbeidsvoorwaarden, verwijs ik naar een artikel van Dr. J. E. van Dierendonck over dit onderwerp⁵⁾. Een grote moeilijkheid bij de aanpassing is, dat — stellig tijdens de periode van hoogconjunctuur — het loon niet naar beneden zal kunnen worden aangepast. Maar wel kunnen enige periodieke loonsverhogingen uitgesteld worden, zodat op den duur aanpassing mogelijk zou zijn. Men heeft trouwens wel opgemerkt, dat op den duur de Europese integratie zelf de verschillen in lonen en sociale lasten zal doen verdwijnen, doordat in de armere landen het welvaartspeil op den duur zal stijgen.

Er is ook gesproken over schadevergoeding aan de industrieën, die het slachtoffer van de integratie zijn. Over subsidies is gesproken, maar zal men die financiële offers kunnen opbrengen? Ik zelf heb destijds gepleit voor liquidatietarieven: steun aan die industrieën tot aan dat punt, waarop zij met een minimumverlies kunnen

⁴⁾ Prof. Dr. J. Kymmell: Monetaire aspecten van een gemeenschappelijke markt, De Economist, 1956, blz. 565.
⁵⁾ Harmonisatie van een gemeenschappelijke markt, De Economist, 1956, blz. 845 e.v.

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staalraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK · DELFT

liquidieren⁶⁾. Er zijn plannen tot readaptatie der getroffen arbeiders en internationale steun zal vooral, indien illiquiditeit dreigt, uit het gezichtspunt der conjunctuur wenselijk blijken. Men moet, wanneer een slag velen werkloos gemaakt heeft, even wachten, totdat deze werkloosheid geabsorbeerd is, alvorens nieuwe klappen uit te delen. Ten slotte zijn er nog altijd de „clauses de sauvegarde”. De unie moet echter geen instrument worden, om zwakke broeders kunstmatig in het leven te houden.

Aanpassing kost tijd, en wanneer men een tarief verlaagt, zal men zich moeten afvragen: is deze tariefverlaging zodanig, dat de getroffen industrie zich in enkele jaren daaraan aan kan passen door verbeteringen in techniek en organisatie? Is dan het antwoord ontkennend, dan zal men zich moeten afvragen, of men de industrie dan wel de tariefwijziging wil handhaven.

Wij moeten nu een ogenblik stilstaan bij de vraag van het effect van de maatregelen op de betalingsbalans. Ook hier is 1 pCt. veel, soms zelfs beslissend, nl. wanneer de balans al enigmatische uit haar voegen is. Ook wat de tariefveranderingen betreft, kan hier een verandering van enige procenten over een vrij omvangrijk gebied grote schokken veroorzaken, die de conjunctuur nog meer in gevaar brengen dan thans reeds het geval is. En wat, als een zwak land in moeilijkheden komt en zijn arbeidsvoorwaarden noch zijn wisselkoers kan of wil herzien? Dan zal men opnieuw tot onvriendelijke maatregelen moeten overgaan, doch daarmee kan de zaak van de integratie in haar geheel op losse schroeven komen te staan. Men moet dus wel degelijk goed uitkijken, met welke landen men een dergelijke overeenkomst aangaat.

Dr. M. W. Holtrop heeft er in zijn Brusselse rede al op gewezen, dat van een vrijlaten van de internationale kapitaalbeweging geen sprake kan zijn. En het kan nog lang duren, voordat het zover komt. Ook moet er eensgezindheid inzake de monetaire politiek komen en moet men algemeen naar stabiel geld streven en daarvoor desnoods een herwaardering van de wisselkoers op de koop toe nemen⁷⁾. En hier is een mate van vertrouwen voor nodig, waarvan de vraag is, of de tegenwoordige wereld haar nog op kan brengen. Daarbij komt, dat men er van bankierszijde vaak op wijst, dat bij de tegenwoordige toestand een inflatie heel gemakkelijk buiten schuld van het bankwezen kan optreden, hetzij door toedoen van de Staat, hetzij door convulsies in de bewegingen der secundaire liquiditeiten.

Om kort te gaan: de Europese integratie is goeddeels een sprong in het duister, daarom reeds, omdat de sprong angstwekkend groot is. Ik had liever gezien, dat de Benelux zich langzaam had verstevigd en dan een kern was geworden, waaromheen de integratie geleidelijk had kunnen groeien. Er is altijd een zwakste land, dat dan lang had kunnen aanpassen, voordat het zich bij de bond meldde. Intussen was deze ontwikkelingsgang politiek onmogelijk en zij heeft ook nadelen. De intrede van een nieuw land kan namelijk een deel van de voordelen, die bij vroegere integratie behaald zijn, teniet doen.

Bij multilaterale regeling ziet men dadelijk zware klappen in het verschiet en men kan hen niet altijd ineens naar waarde schatten. Maar het grote voordeel van deze soort van regeling is, dat hier compensatie kan optreden: wat wij aan Frankrijk verliezen kan bijv. door Italië worden goedgeemaakt.

⁶⁾ Liquidatietarieven, De Economist, 1953, blz. 218.

⁷⁾ Dr. M. W. Holtrop, De Economist, 1956, blz. 805.

De juiste oplossing lijkt mij een langzaam en geleidelijk groeien van de Europese markt: elke keer, dat men onderhandelt, moet men een zodanig assortiment van attracties en schadeposten aanbieden, dat elk der deelnemers er voordeel in ziet op de transactie in te gaan. Zo kan met de wensen en zorgen van elk der deelnemende landen voldoende rekening worden gehouden, terwijl algehele mislukking van het streven vrijwel uitgesloten is. Het wordt langzaam metselen en opbouwen, minder romantisch, maar zekerder en voordeliger dan een andere handelwijze.

Stoutmoedige lieden willen thans ineens naar de maan vliegen. Of mensen en materiedelen (dus ook de raket) tussen aarde en maan bestaan kunnen en of niet een bepaalde elektromagnetische spanning in de omgeving aanwezig moet zijn, wil de materie niet als een atoombom uiteenspatten, weet men niet. Dus moet men proeven nemen: telkens een aantal km hoger en het zal interessant zijn, te ontdekken, hoe de levenscondities dan variëren en of op bepaalde hoogte reeds enige chemische elementen gaan degenereren. Met de Europese unie is het al niet anders. Men moet met kleine assortimenten tegelijk werken en elk assortiment moet dusdanig zijn, dat er meer handel komt, geen ernstige schade aan de betalingsbalansen ontstaat en de schade te dragen is en door een regering tegenover het parlement is te verdedigen.

Moeten wij dan de aanpassing aan de grotere Amerikaanse produktiviteit opgeven? Tot deze droevige conclusie behoeven wij stellig niet te komen. In de eerste plaats is Amerika niet altijd de sterkste en ik heb in de stad van Taylor en Gilbréth huizen zien bouwen op een manier, waarvoor men zich hier zou schamen. In de tweede plaats is een deel van de achterstand ook zonder de Europese markt in te halen; het is dan meer een kwestie van beschikking over voldoende kapitaal dan een vraag van integratie. In vele gevallen van „large scale economies” en automatisering liggen de zaken echter anders. Het is dus duidelijk, dat juist die industrieën, bij welke die dingen beslissend zijn, vóór moeten gaan. Wanneer dit gebeurt, zal de kartellering van die industrieën een sterke impuls krijgen. Zij zal echter niet altijd gewild worden, omdat men er weinig voor zal voelen, zwakke broeders in het buitenland in het leven te houden. Hoewel van een dwangkartel geen sprake mag zijn, is het natuurlijk wenselijk, dat de industrie in deze dingen gekend wordt en dat integratie en kartelvorming of -wijziging simultaan plaatsvinden.

Zou een algemene verlaging van de tarieven met bijv. 1 of 2 pCt. tegelijk (misschien na enige tijd herhaald) niet eveneens mogelijk zijn? Onmogelijk is dit stellig niet, maar enerzijds kan men hetzelfde ook geleidelijk langs de weg der assortimenten bereiken en anderzijds zijn de gevolgen op de hier beschouwde wijze moeilijker te voorzien en zou men, indien men hen wilde voorzien, langdurige en kostbare voorbereiding nodig hebben, zonder omtrent het resultaat al te zeker te kunnen zijn. Proberen kan men dit, doch dan niet op een moment van zwakke conjunctuur en men kan het dan als een verlengstuk van de liberalisatie beschouwen.

Ten slotte moet nog gewezen worden op onvoorziene moeilijkheden, die stellig zullen optreden. Men denke aan de mogelijke hereniging van Duitsland; indien men aan het werk gaat, voordat deze haar beslag heeft gekregen, zal de toetreding van Oost-Duitsland tot de gemeenschappelijke markt enorme moeilijkheden brengen. Indien het socialistisch georganiseerd blijft, zal zijn prijzen-

Per 31 december jl. was in alle landen tezamen, behalve Rusland en China, ruim 8 mln. b.r.t. in aanbouw, waarvan 42,7 pCt. tankertonnage. Gerekend naar de in aanbouw zijnde en gereedgekomen b.r.t. verdrong Japan, dat zich vooral toelegt op seriesgewijze bouw van grote tankers, Engeland in 1956 van de eerste plaats op scheepsbouwgebied. Na deze landen volgden resp. Duitsland, Italië en Nederland. Van de einde 1956 in aanbouw zijnde tonnage zal 946.728 b.r.t. onder Liberiaanse vlag in de vaart gebracht worden. Bij handhaving van dit tempo zal over enkele jaren de onder Liberiaanse vlag varende tankvloot de grootste ter wereld zijn. De Amerikaanse scheepsbouw profiteert van de vraag naar supertankers. De Nederlandse scheepsbouw leverde in 1956 125 schepen af met een draagvermogen van 544.327 ton. De markt voor tweedehands schepen was het afgelopen jaar vast gestemd, waartoe ook het Suezkanaalconflict bijdroeg.

De wereldscheepsbouw in 1956

Het afgelopen jaar stond voor de scheepsbouw in het teken van grote bedrijvigheid. Een welhaast ononderbroken stroom van nieuwe opdrachten, waarvan ditmaal ook de Amerikaanse werven profiteerden, deed de reeds behoorlijk gevulde orderportefeuilles der grote werven in de verschillende landen verder in omvang toenemen. Gesteld kan worden dat zij grosso modo voor ten minste vier jaren van voldoende werk zijn voorzien om een volledige werkbezetting te verzekeren. Waren het enkele jaren geleden voornamelijk tankschepen, tot welker bouw werd overgegaan, in 1956 werden ook tal van vrachtschepen besteld. Blijkens de door Lloyd's Register per 31 december jl. gepubliceerde gegevens bedroeg het aandeel der in alle landen tezamen — uitgezonderd zijn slechts China en Rusland, welke landen geen bijzonderheden verstrekken — op dat tijdstip in aanbouw zijnde tankschepen 42,7 pCt. van de totale tonnage, nl. 8.065.068 b.r.t.

De uitbreiding, welke de laatste jaren aan de wereld-

koopvaardijvloot wordt gegeven, blijkt uit een vergelijking der eind 1954/56 in de verschillende landen excl. Polen, Rusland en China, in aanbouw zijnde tonnenmaat, nl.:

eind 1954	5,85 mln. b.r.t.
„ 1955	6,61 „ „
„ 1956 a)	8,06 „ „

a) Incl. 124.816 b.r.t. op Poolse werven in aanbouw.

Gedurende de laatste acht jaren werden rond 25 mln. b.r.t. aan de vloot toegevoegd!

Engeland nam eind vorig jaar met 2.135.218 b.r.t. in aanbouw zijnde tonnage zoals gewoonlijk de eerste plaats in de rij der scheepsbouwlanden in, zij het dat het aandeel van Engeland in het wereldtotaal, dat per ultimo 1954 nog 36,57 pCt. bedroeg, eind december jl. tot 26,48 pCt. is gedaald. Gedurende de eerste jaren na de oorlog overtrof het aandeel der Engelse werven dat van alle andere landen tezamen. Per ultimo 1956 waren in „andere landen” echter 5.929.850 b.r.t. in aanbouw, waarbij het de aandacht trekt,

(vervolg van blz. 150)

systeem dusdanig van het onze afwijken, dat de integratie een bijkans onoplosbare puzzle wordt. Maar ook, indien het zich Westers ging oriënteren, zouden hier aanpassingsproblemen voor den dag komen, waar wij nog geen besef van hebben en die op zich zelf de gehele conjunctuur op haar grondslagen zouden kunnen doen schudden.

Zal Frankrijk, als het enige harde klappen heeft moeten incasseren, nog even enthousiast zijn als het geweest is? Zal een supranationaal orgaan, dat de dingen regelen moet, veel invloed krijgen, of blijft de zaak een onderonsje tussen de mogendheden? Moet men nog rekening houden met toekomstige oorlogen in Europa zelf en wat kan er dan nog van de integratie stand houden? Weliswaar is het voorkomen van oorlog een der doeleinden van de integratie, maar mag men bij voorbaat aannemen, dat het zal lukken, onderlinge strijd uit te schakelen? Zal een land, dat niet in gelijke mate als andere landen van de toestand profiteert en zware klappen te verwerken krijgt, hierdoor niet gaan wrokken tegen andere landen? Men denke aan „made in Germany”, welke uitdrukking vóór 1914 in Engeland als scheldwoord gebruikt werd.

Zolang men nog aan onderlinge oorlogen kan denken, gaan militaire en andere overwegingen een rol spelen. In de landbouw zal dat zwaar tellen, maar ook enkele sleutelindustriën zal men meer dan andere willen sparen. Ook als een land meent buiten zulk een oorlog te blijven, spelen dan overwegingen over een meer of minder wenselijke autarkie-omvang een rol.

Veel zal afhangen van de gang der conjunctuur en van de onzekerheden in de algemene politiek, die trouwens ook weer de conjunctuur beïnvloeden. Indien men te snel van stapel loopt, zal cumulatie van gevolgen optreden: als de wonden nog niet zijn genezen, treden nieuwe schaden op en dit is gevaarlijk voor de conjunctuur.

Men moet daarom rustig, geduldig en zeker zijn gang gaan en eerst trachten, op vrij korte termijn, op enige belangrijke punten de achterstand ten aanzien van Amerika in te halen. Naar perfectie moet voortsnog niet worden gestreefd, slechts naar geleidelijke vooruitgang. Dat kan een halve eeuw werk zijn, maar, indien men de assortimenten goed uitgekozen heeft, zal iedere stap in de goede richting nuttig zijn.

Leiden.

Dr. W. L. VALK:

dat laatstgenoemd totaal een stijging van 558.516 b.r.t. vergeleken met ultimo september jl. vertegenwoordigt, terwijl de Engelse werven op 31 december jl. slechts op een vermeerdering van 57.242 b.r.t. konden bogen. Blijkens door de Shipbuilding Conference gepubliceerde gegevens werden gedurende het vierde kwartaal 1956 in totaal 143 schepen, metende 1.210.000 b.r.t. bij Engelse werven besteld, waardoor het jaartotaal steeg tot 365 schepen met een inhoud van 2.475.000 b.r.t. In totaal waren eind vorig jaar bij Engelse werven 865 schepen metende 6.442.000 b.r.t. in bestelling. Bijna 30 pCt. der verleden jaar in Engeland geplaatste bouwopdrachten waren voor rekening van buitenlandse opdrachtgevers. Hierdoor steeg het totale percentage der exportorders tot 22 vergeleken met 28,3 in Japan en 17,3 in Duitsland. Tankschepen vertegenwoordigden 45 pCt., vrachtschepen 37 pCt., passagiersschepen 7 pCt., ertsschepen eveneens 7 pCt. en kustvaarders etc. 4 pCt. van de totale tonnage, welke in het afgelopen jaar bij Engelse werven werd besteld.

Opvallend is de grote bedrijvigheid in Japan. De navolgende cijfers geven een indruk van de activiteit op scheepsbouwgebied daar te lande:

In bruto registertonnen

	1955	1956
met de bouw begonnen	1.035.000	2.038.000
te water gelaten	847.000	1.735.000
gereedgekomen	561.000	1.538.000

Ter vergelijking volgen de Engelse cijfers, waaruit blijkt, dat Japan verleden jaar Engeland van de eerste plaats heeft verdrongen en dat de Engelse prestatie, wat de beide eerste categorieën betreft, bij die van 1955 is achtergebleven:

In bruto registertonnen

	1955	1956
met de bouw begonnen	1.378.000	1.343.000
te water gelaten	1.468.000	1.379.000
gereed gekomen	1.322.000	1.457.000

Bij de beoordeling der Engelse cijfers dient er overigens rekening mede te worden gehouden, dat moeilijkheden, ondervonden met de toelevering van scheepsbouwstaal, mede oorzaak is dat de verleden jaar gereed gekomen tonnage minder dan 1,5 mln. b.r.t. bedroeg. Vlotte materiaallevering zou, bij het huidig aantal arbeiders in de scheepsbouw, de oplevering van 1,75 mln. b.r.t., binnen het bereik der mogelijkheden brengen. Daar de nieuw te bouwen atoomenergiecentrales voorkeur genieten bij de levering van staal en het Kabinet Macmillan kennelijk voornemens is — de benoeming van Sir Percy Mills tot Minister voor de Energievoorziening is symptomatisch — de produktie van kernenergie krachtig te pousseren, lijkt het niet waarschijnlijk, dat de klacht van de scheepsbouw inzake ontoereikende levering van staal veel weerklank zal vinden en tot ruimer toewijzingen zal leiden.

Bij de beoordeling der Japanse prestatie op scheepsbouwgebied mag niet uit het oog worden verloren, al doet dit uiteraard niet aan de prestatie af, dat de werven daar te lande zich vooral toeleggen op de seriesgewijze bouw van grote tankers, waardoor de totale tonnenmaat der verleden jaar opgeleverde schepen gunstig werd beïnvloed. Voorts passen Japanse werven op vrij grote schaal „prefabrication” toe, terwijl de werktijden langer zijn dan in Engeland. Een en ander had tot gevolg, dat de gemiddelde bouwtijd verleden jaar zelfs iets minder dan twaalf maanden bedroeg, in Engeland daarentegen circa achttien maanden.

Het aandeel der Duitse werven in de totale op 31 december jl. in aanbouw zijnde tonnage daalde tot 9,9 pCt. (eind 1954 nog 13,19 pCt.). Niettemin volgt, Duitsland met 798.772 b.r.t. op Japan, terwijl Italië met 657.529 b.r.t. de derde en *Nederland* met 599.780 b.r.t. de vierde plaats op de ranglijst der „andere landen” innamen.

Van de eind vorig jaar voor buitenlandse rekening in de verschillende landen in aanbouw zijnde tonnage, nl. 3.307.538 b.r.t. zullen t.z.t. niet minder dan 946.728 b.r.t. onder Liberiaanse vlag in de vaart worden gebracht. Blijft het huidig tempo gehandhaafd — en er is voorshands geen enkele aanwijzing dat de belangstelling voor de „flags of convenience” vermindert — dan zal over enkele jaren de onder Liberiaanse vlag varende tankvloot de grootste ter wereld zijn! Gedurende het tweede halfjaar 1956 nam zij wederom met ruim een miljoen ton draagvermogen toe; het totale draagvermogen bedroeg per ultimo 1956: 6,32 mln. ton, d.w.z. nog slechts 73.000 ton minder dan dat van Noorwegen, welk land met 15,1 pCt. na Amerika met 19,5 pCt. — resp. 34 pCt. indien men tevens rekening houdt met de onder vreemde vlag varende Amerikaanse tankschepen — en Engeland met 18,3 pCt. van de wereldtankvloot, tot die landen behoort, welke over de grootste tankvloten beschikken. De achterstand bij Engeland bedroeg eind 1956 nog ruim twee miljoen ton draagvermogen. Als men echter bedenkt, dat de bekende Griekse reder Onassis op het ogenblik zestien tankschepen met een totaal draagvermogen van 866.500 ton, waaronder twee van 100.000 ton, drie van 65.000 ton, twee van 47.750 ton, vijf van 46.000 ton, drie van 40.000 ton en één van „slechts” 26.000 ton, in bestelling heeft en dat al deze schepen, met uitzondering slechts van één tanker van 100.000 ton en twee van 46.000 ton welke in Amerika geregistreerd worden, onder Liberiaanse, evt. deels Panamense vlag in de vaart worden gebracht, dan lijdt het geen twijfel of deze achterstand zal eerlang worden ingehaald. Bovendien worden door Onassis nog onderhandelingen gevoerd over verdere bouwopdrachten, terwijl de rederij Niarchos, die kortgeleden een tanker van 106.500 ton in Amerika bestelde, al evenmin afkerig is van de „flags of convenience”. Dit geldt trouwens eveneens voor een aantal andere Griekse rederijen, welke vrachtschepen in bestelling hebben. Per ultimo december jl. waren in totaal in de verschillende landen 249 tankschepen, metende 3.443.399 b.r.t. in aanbouw, een vermeerdering van 450.198 b.r.t. vergeleken met eind september jl. In deze cijfers zijn niet begrepen de tankschepen, welke wel in bestelling zijn, maar met welke bouw eind vorig jaar nog niet was begonnen.

De te Londen gevestigde firma Davies & Newman wees er kortgeleden op dat de wereldtankvloot excl. Amerikaanse regeringsschepen en excl. schepen van minder dan 500 ton in de tweede helft van het afgelopen jaar met 87 schepen en een draagvermogen van 2.330.000 ton werd uitgebreid, waardoor het totale aantal verleden jaar opgeleverde tankschepen tot 145 met een draagvermogen van 3.668.000 ton steeg. Bovendien werden in het tweede halfjaar 1956 bestellingen geplaatst voor nieuw te bouwen tankers met een totaal draagvermogen van ruim 8,5 mln. ton! Het grootste gedeelte dezer opdrachten, nl. 2.250.000 ton draagvermogen, ging naar Duitse werven; Zweden volgde met 1.425.000 en de Verenigde Staten met 1.350.000 ton.

De drie Scandinavische landen breidden verleden jaar hun vloot met netto circa 875.000 b.r.t. uit. Det Norske Veritas publiceerde recentelijk de navolgende bijzonderheden ten aanzien van de Noorse, Zweedse en Deense

koopvaardijvloot, welke op 31 december jl. uit 4.464 schepen van meer dan 100 b.r.t. bestond en een totale inhoud van 12.920.000 b.r.t. had. Begin 1956 telde de vloot der drie landen 4.362 schepen, metende 12.045.000 b.r.t. incl. 681 tankschepen met een inhoud van 5.878.000 b.r.t. vergeleken met 653 tankschepen metende 5.524.000 b.r.t. per eind december jl. De Noorse koopvaardijvloot telde eind vorig jaar 2.538 schepen met een inhoud van 8.182.000 b.r.t. incl. 453 tankschepen metende 4.417.000 b.r.t., de Zweedse 1.254 schepen, metende 2.961.000 b.r.t. incl. 159 tankschepen — 914.000 b.r.t. en de Deense koopvaardijvloot 672 schepen met een inhoud van 1.777.000 b.r.t., incl. 69 tankschepen, metende 547.000 b.r.t. Bovendien waren eind vorig jaar in totaal meer dan 4,5 mln. b.r.t., waarvan rond $\frac{2}{3}$ gevormd wordt door tankschepen voor Noorse rekening in bestelling. De Zweedse werven genieten traditioneel de voorkeur der Noorse rederijen; circa 33 pCt. der in bestelling zijnde tonnage wordt dan ook in Zweden gebouwd. Naar ruwe schatting bedraagt Noorwegens aandeel in de orderportefeuille der Zweedse werven rond 50 pCt.! In tegenstelling tot enkele jaren geleden, toen de Noorse werven zich voornamelijk toeleiden op de bouw van kleinere schepen, wordt de outillage geleidelijk zodanig uitgebreid — dit geldt o.a. voor Akers Mekanische Verksted, Oslo; Bergens Mek. Verksteder; A/S Stord Verft — dat eerlang supertankers met een draagvermogen van 40/50.000 ton kunnen worden gebouwd.

De Zweedse werven profiteerden uiteraard eveneens van de grote bedrijvigheid in de scheepsbouw. Op 1 juli jl. waren ruim 2,1 mln. b.r.t. bij Zweedse werven in bestelling en deze tonnage werd sedertdien o.a. met verscheidene tankers van 40.000 ton uitgebreid. Een belangrijke opdracht, nl. voor de bouw van tien tankschepen, met een draagvermogen van 40.500 ton elk werd door de Trinity Tanker Corporation aan Uddevallavarvet A/B verstrekt.

Door Deense werven werden verleden jaar 38 schepen, metende 147.000 b.r.t., waarvan circa 63.000 b.r.t. voor buitenlandse rekening, opgeleverd. Oense Staalskibsvaerft, welke zowel wat te water gelaten als gereedgekomen tonnage de eerste plaats op de Deense ranglijst innam, leverde drie grote tankschepen en één schip voor de lijnvaart op. Het merendeel der voor Deense rederijen gereedgekomen schepen was echter voor de lijnvaart bestemd.

Bij Duitse werven waren op 1 november jl. schepen met een totale bruto inhoud van circa 4,4 mln. b.r.t. in bestelling, waarvan circa 72 pCt. voor rekening van buitenlandse opdrachtgevers. In minder dan een jaar tijds nam de omvang der Duitse orderportefeuille met 1,7 mln. b.r.t., waarvan 1,4 mln. b.r.t. voor buitenlandse rekening, toe. Liberia neemt de eerste plaats in de rij der buitenlandse opdrachtgevers in, gevolgd door Noorwegen, Nederland en Engeland. Naar verluidt overweegt de Deutsche Werft te Hamburg de bouw van een nieuwe helling, waardoor het mogelijk zou worden bestellingen voor de bouw van schepen met een maximum draagvermogen van 130.000 ton te accepteren. In het afgelopen jaar hebben de Duitse werven 335 schepen met een inhoud van bijna 1 mln. b.r.t. vergeleken met 313 schepen, metende 880.000 b.r.t. in 1955, opgeleverd. Van de verleden jaar gereed gekomen schepen waren 149, metende 560.000 b.r.t. (1955: 98 schepen, 560.000 b.r.t.) voor het buitenland bestemd.

De omvang der Italiaanse orderportefeuille bedroeg eind vorig jaar rond 2 mln. b.r.t. De jaarproductie der Italiaanse werven is thans tot circa 400.000 b.r.t. gestegen. Mede dank zij de regeringssubsidie in het kader der z.g.n. „Tambroni”-

Benjamin

Sociaal Psychologische Bedrijfsadviezen
Reclame- en Verkoopadviezen
Erkend Advertentiebureau
Firmanten: L. B. Benjamin - Jac. Raven
Technisch- en psychologisch adviseur:
Dr. Ir. H. J. Kolkman

Bergweg 351 • Telefoon 84300 - 84302 • Rotterdam

(Advertentie)

wet, kunnen Italiaanse werven thans met het buitenland concurreren en zij zijn er dan ook in geslaagd een aantal opdrachten voor buitenlandse rekening te secureren. Schepen met een maximum draagvermogen van 6.000 ton kunnen thans 30 maanden na tekening van het bouwcontract worden opgeleverd. Door een der met General Motors gelieerde ondernemingen wordt in Livorno een grote werf gebouwd, terwijl door de Finmeccanica wordt overwogen de destijds door de Navigazione Generale Italiana gebouwde Baja-werf te heropenen. In verband met de toenemende vraag naar nieuw te bouwen supertankers zijn verschillende Italiaanse werven voornemens de bestaande outillage zodanig uit te breiden, dat eerlang opdrachten voor de bouw van schepen met een draagvermogen van 80.000 ton kunnen worden geaccepteerd.

Blijkens door het Japanse Ministerie van Vervoer gepubliceerde gegevens, waren op 1 oktober jl. op de 24 voornaamste Japane werven 269 schepen, metende 3.852.285 b.r.t., waarvan 175 met een inhoud van 2.728.780 b.r.t. voor buitenlandse rekening, in bestelling. Het aandeel der Japanse rederijen is overigens de laatste maanden niet onbelangrijk gestegen. Enkele maanden geleden, toen in totaal 3.602.000 b.r.t. bij Japanse werven in bestelling waren, vertegenwoordigden de buitenlandse opdrachten 2.865.000 b.r.t. en die voor Japanse rekening slechts 637.000 b.r.t., zodat in korte tijd bijna 500.000 b.r.t. aan nieuw te bouwen schepen door Japanse rederijen werden besteld.

De Amerikaanse scheepsbouw profiteert van de vraag naar supertankers. Weliswaar zijn de Amerikaanse bouw-prijzen niet onaanzienlijk hoger dan elders, maar de naar verhouding vrij snelle levertijden doen verschillende reders over dit bezwaar heen stappen. Begin november jl. waren 34 tankers met een totaal draagvermogen van ruim een miljoen ton bij Amerikaanse werven in aanbouw, resp. bestelling, terwijl het Ministerie van Vervoer op 14 november jl. berichtte, dat maatregelen werden genomen, teneinde op korte termijn aanvragen van particuliere zijde voor de bouw van 31 tankers met een totaal draagvermogen van bijna 1,5 mln. ton, waaronder drie schepen van 100.000, één van 65.000 en drie van 60.000 ton af te handelen. Naar verluidt wordt voorts met de Bethlehem Steel onderhandeld over de bouw van een tanker met een draagvermogen van 200.000 ton. Plannen om op korte termijn over te gaan tot de bouw van een passagiers-vrachtschip, dat door kernenergie zal worden voortbewogen, verkeren in een gevorderd stadium van voorbereiding. Het geldt hier bovenal een studie-object, dat de gelegenheid biedt de toekomstmogelijkheden aan de praktijk te toetsen.

De Nederlandse werven leverden in het afgelopen jaar een passagierschip van 4.500 b.r.t. op, evenals 15 lijn-

vrachtschepen met een totaal draagvermogen van 125.000 ton, een vrachtschip van 12.250 ton draagvermogen, twee ertstankers met een totaal draagvermogen van 53.750 ton en zes tankschepen met een totaal draagvermogen van 150.000 ton. Deze schepen werden alle voor Nederlandse rekening gebouwd. Bovendien kwamen vier tankschepen met een draagvermogen van 110.000 ton voor buitenlandse rekening gereed, alsmede 96 schepen van kleiner type met een totaal draagvermogen van 88.850 ton. Van deze laatste categorie waren 20 schepen met een totaal draagvermogen van 34.000 ton voor het buitenland bestemd. De totale produktie bedroeg derhalve in het afgelopen jaar 125 schepen met een draagvermogen van 544.327 ton (1955: 121 schepen met een draagvermogen van ruim 600.000 ton). Gedurende 1956 werden door de Nederlandse werven opdrachten voor de bouw van 201 schepen met een draagvermogen van 1.350.000-ton geboekt. De orderportefeuille heeft thans een zodanige omvang, dat het merendeel der Nederlandse werven en dit geldt met name voor de grote bedrijven, gedurende de eerstvolgende vier jaren op een volledige werkbezetting kan rekenen.

De levering van het benodigde scheepstaal vormt in verscheidene landen een der knelpunten en was oorzaak dat de verleden jaar gereedgekomen tonnage in enkele gevallen, o.a. in Engeland, beneden de potentiële produktiecapaciteit bleef. De bouwprizen blijven zich nog steeds in stijgende richting bewegen, terwijl in de bouwcontracten de „cost-plus“-clausule, met name wat de bouw van schepen voor de grote vaart betreft, regel is. De gebruikelijke loonsverhogingen bleven ook in het afgelopen jaar in Englands scheepsbouw niet achterwege, terwijl de staalprizen daar te lande verder zijn gestegen. Ook elders, o.a. in Sleeswijk-Holstein, wordt de produktie door arbeidsconflicten nadelig beïnvloed.

Kan de internationale scheepsbouw op een alleszins bevredigend jaar terugzien en zijn de vooruitzichten, mede gelet op de uitbreiding welke bij voortdurend aan de wereld-tankvloot wordt gegeven, ook op langer termijn gunstig, de markt voor tweedehands schepen was in het afgelopen jaar eveneens zeer vast gestemd. Griekse, Italiaanse en Duitse rederijen, alsmede in Hongkong gevestigde scheepvaartmaatschappijen behoorden tot de belangrijkste kopers, maar ook voor Joegoslavische en Finse rekening, evenals

door India, werden verscheidene schepen aangekocht. De prijzen, welke voor tijdens de oorlog gebouwde schepen van het Liberty- en Empire-type betaald worden, kunnen gevoelig als barometer voor de gang van zaken op de markt voor tweedehands schepen worden beschouwd. Werd eind 1955 voor het Standaard Liberty-type £ 400/415.000 betaald, eind vorig jaar wisselden Liberty's voor £ 670.000 van eigenaar, terwijl in oktober jl. de prijs voor schepen van het „Empire“-type tot £ 545.000 was gestegen. Begin december bracht de „Megalohari“ £ 550.000 op, terwijl de „Hazelbank“, beide Empire's, voor dezelfde prijs verkocht werd.

☐ Het aanbod van tankschepen was beperkt. In september/oktober verwisselden enkele kort na de oorlog gebouwde tankschepen van circa 16.000 ton voor circa £ 1.200.000 van eigenaar. De invloed van het Suezkanaal-conflict weerspiegelde zich duidelijk in het prijsniveau. Werd vóór het conflict de „Nyhall“, bouwjaar 1931, draagvermogen 14.240 ton, voor £ 315.000 verkocht, na de nationalisatie van het Suezkanaal slaagden de reders van het in 1930 gebouwde tankschip „Velma“, draagvermogen 14.780 ton, erin £ 535.000 te bedingen. Voor tankers met een draagvermogen van 18/20.000 ton, welke in de jaren 1951/53 gebouwd werden, bedroeg de prijs, waarvoor zij van eigenaar wisselden, ruim £ 1.500.000. Ook voor tankers van het T-2-type steeg de prijs niet onaanzienlijk. De „Llanishen“ bracht in juni jl. £ 804.000 op; sedertdien is de prijs tot ruim £ 1 mln. gestegen.

De gunstige stemming op de tankvrachtenmarkt heeft tot speculatieve vraag naar over te nemen bouwcontracten geleid. De belangstelling der kopers gaat in het bijzonder uit naar schepen van de 19/20.000 ton klasse, waarvoor al naar gelang van levertijd en reeds afgesloten timecharters een winst aan verkopers, variërend van £ 120.000/£ 500.000 boven de bouw prijs wordt geboden. De bouw prijs voor motortankschepen met een draagvermogen van 19.000 ton, het zg. „general purpose“-type, met oplevering over $\frac{3}{4}$ jaren, die begin 1956 circa £ 72/73 per ton draagvermogen bedroeg, is sedertdien £ 10/12 per ton gestegen, terwijl de levertijd in vele gevallen circa vijf jaren bedraagt. De schrootprijzen zijn van circa £ 12 per b.r.t. in het begin van 1956 tot circa £ 15 gestegen.

Rotterdam.

C. VERMEY.

Surinaamse kanttekeningen

(4e kwartaal 1956)

Reeds meermalen werd betoogd, dat de bauxietexport de kurk is, waarop de gehele Surinaamse economie drijft. Het mag daarom voor 1956 een zeer gunstig verschijnsel genoemd worden, dat tegen veler verwachting in, deze export een nieuw record behaalde, wat na de teruggang in 1955 een bijzondere vermelding waard is. Daar de volledige cijfers van de export nog niet ter beschikking staan wordt hierbij volstaan met het noteren van het gewicht van de uitgevoerde hoeveelheden:

1954	.....	3.426.000 ton
1955	.....	3.060.000 ton
1956	.....	3.469.000 ton

Dit ondanks het feit, dat ook de mijnen van de Billiton Maatschappij werden getroffen door de korte, doch vrij algemeen om zich heen grijpende, stakingsgolf gedurende dit laatste kwartaal. De ten gevolge van deze stakingen verhoogde lonen zijn een niet onbelangrijk gevaar voor de

concurrentiepositie van Suriname ten opzichte van de omgevende landen. Zo moest Bruynzeel bij gebrek aan orders een kleine 100 man ontslaan en kondigde de N.V. Surocto, die oliehoudende zaden verwerkt en enkele malen in ons verslag werd genoemd, de sluiting van haar gehele bedrijf aan, daar zij wegens het hoge loonpeil de concurrentie tegen Brazilië niet kan volhouden.

Dit zijn beangstigende verschijnselen, die de basis van het Tienjarenplan, dat juist verbreding van de economische basis wil, in niet geringe mate aantasten. Vooral, omdat juist na het einde van de hier besproken periode, deze tendentie zich in versterkte mate doet gelden. Daarover zullen wij in de volgende kanttekeningen terugkomen.

Financiën en bankwezen.

De gunstige resultaten van de bauxietexport deden zich onmiddellijk gelden in de deviezenpositie. Deze steeg van

AMSTLEVEN

Levensverzekering

BUREAU VOOR PERSONEELVERZEKERING

een gunstig saldo à Sf. 15,4 mln. per 31 december 1955 tot Sf. 23,1 mln. per 8 december 1956. Hierbij dient echter te worden opgemerkt, dat ook de Nederlandse remises ten behoeve van het Tienjarenplan hier een belangrijke rol spelen.

Het jaarverslag over 1955 van *De Surinaamsche Bank N.V.* is, bij een rustige ontwikkeling, een afspiegeling van de gedurende dat jaar afgenomen buitenlandse handel.

Verkorte balans per 31 december 1955

(in Sf.)			
Munt en muntmateriaal	9.037.882	Bankbilj. in omloop	13.693.277
Vr. papier; zilverbons	376.361	Crediteuren	12.270.048
Kas; kassiers A'dam	22.369	Sur. Deviezenfonds	12.548.062
Effecten	357.599	De Ned. Bank N.V.	3.942.527
Sur. Deviezenfonds	10.495.878	Bankiers en corr.	136.403
De Ned. Bank N.V.	1.111.653	Bestemmingsreserves	810.184
Disc. en debiteuren	13.234.169	Reserve div. voorz.	2.138.293
Bankiers en corr.	12.968.533	Bijzondere reserves	116.625
Hypotheke	8.622	Kapitaal	1.321.092
Gebouwen	87.111	Reservefonds	187.307
		Onverdeeld dividend	119.669
		Nog niet opgenomen div.	159.088
		Winstsaldo	257.602
	47.700.177		47.700.177

De belangrijkste mutatie sedert de vorige balans is wel de daling van de post „bankiers en correspondenten”, met Sf. 3½ mln., waartegenover een overeenkomstige daling staat van de valutaschuld aan het Sur. Deviezenfonds. Deze daling staat in direct verband tot de verminderde deviezenpositie van den Lande.

In het algemeen kan worden gezegd, dat zich in de Surinaamse bankwereld geen belangrijke wijzigingen hebben voorgedaan, zulks in afwachting van de uitgestelde oprichting van de Lands Circulatiebank en de opening van het in aanbouw zijnde kantoor van de Hollandsche Bank-Unie. Dit wordt thans in 1957 verwacht. Ook de Surinaamsche Bank gaat binnenkort over tot de bouw van een geheel nieuw kantoor te Paramaribo. Te Moengo werd een Agentschap gevestigd.

In de loop van 1956 hebben de weekstaten daarentegen wel enige verschuivingen te zien gegeven, waarom wij evenals verleden jaar een vergelijkende tabel geven (in Sf. 1.000)

	31/12/54	31/12/55	29/12/56
Debet			
Goud, deviezenrekeningen	22.164	21.404	27.114
Disconto's	809	518	183
Debiteuren	12.738	11.580	13.140
Effecten en hypotheke	363	367	633
Gebouwen	79	50	41
Sluitrekeningen	150	123	680
	36.303	34.042	41.791
Credit			
Circulatie: chartaal	13.212	13.693	14.728
giraal	10.442	9.993	12.836
Deviezenrekeningen	6.308	4.078	6.234
Kapitaal	1.321	1.321	1.321
Reserverekeningen	294	306	316
Sluitrekeningen	4.726	4.651	6.356
	36.303	34.042	41.791

Het saldo der deviezenrekeningen houdt gelijke tred met de verbeterde deviezenpositie in 1956. Een minder gunstig feit is echter, dat na een constante periode van enkele jaren de binnenlandse circulatie met een sprong tot Sf. 27½ mln.

steeg. Dit geschiedde gedurende de laatste maanden, toen ten gevolge van de stakingen de lonen in een stijgende beweging geraakten.

Verder deden in handelskringen, inmiddels juist gebleken, geruchten de ronde, dat in januari de invoerrechten aanzienlijk verhoogd zouden worden. Dit schijnt aanleiding te hebben gegeven tot een langzamer nakomen van verplichtingen aan importeurs en binnenlandse leveranciers teneinde gelden beschikbaar te houden voor het inklaan van goederen uit entrepot. Het is dus van groot belang, de circulatie op de voet te volgen, teneinde te kunnen constateren of deze scherpe stijging van tijdelijke aard is of dat het een begin is van de reeds lang gevreesde zichtbare inflatie. Reeds kan geconstateerd worden, dat in januari 1957 de stijging van lonen en prijzen verder voortging. Deze ontwikkeling komt wel op een bijzonder ongelukkig ogenblik, daar juist in 1957 het zwaartepunt van het circulatiebeleid van commerciële handen overgaat naar de Overheid.

De *rijstexport* blijft zich gunstig ontwikkelen. De Franse gebiedsdelen blijken als markt niet geheel verloren te zijn en zelfs werd een eerste partij naar Tahiti, aan het andere einde van de wereld, verkocht.

Visserij en visteelt.

Het schrijven van een kroniek over een gunstige ontwikkeling is altijd plezieriger dan over onzekerheid of stilstand. Daarom zal ditmaal bij dit onderwerp wat langer worden stilgestaan. Het land der trotse stromen, en niet te vergeten een lange kust, was reeds jaren bekend om zijn visrijkdom, doch niemand dacht eraan deze rijkdom te exploiteren. Verschillende pogingen werden ondernomen; het verwachte succes bleef evenwel uit. Men nam aan, dat noch in de riviermonden noch op zee iets te bereiken viel. In 1951 liep de kort tevoren opgerichte garnalenindustrie, welke was gericht op de export van droge garnalen, geheel mis omdat de kwaliteit van het verscheepte produkt zo slecht was, dat men zich in Nederland voor geen tweede keer aan een proef wilde wagen.

Nog in 1952 was in „De Grondslagen van een Tienjarenplan voor Suriname”¹⁾ niets beters te zeggen, dan dat de visserij weinig methodisch en primitief was, en dat een poging tot het aanleggen van „visplantages” in het Mattapica-gebied mislukt was.

De slechte uitslag van het project van het Welvaartsfonds vermocht evenwel het nieuwe Hoofd van de Visserijdienst niet af te schrikken. Met bescheiden middelen werden proefnemingen langs de kust en op volle zee genomen, de bestaande proefvijvers overgenomen en verbeterd, en werden de vissers warm gemaakt voor een betere bedrijfsvoering. Het resultaat was werkelijk verbluffend, mede daar bleek, dat de Surinaamse garnaal van eerste kwaliteit is en juist de gewenste hoedanigheden voor de Amerikaanse markt heeft. Dit was dan ook de aanleiding, dat een Amerikaanse groep een garnalenindustrie te Paramaribo vestigde die intussen voor haar produkt, de „Royal

¹⁾ Zie blz. 84-86.

Shrimp", een goede afzet op de home-market in de Verenigde Staten vond.

In cijfers is de ontwikkeling aldus:

Jaar	Vangst verse garnaal in 1.000 kg	Vangst overige vis in 1.000 kg	Totaal in 1.000 kg	Export vis in Sf. 1.000	Import vis- en visprod. in Sf. 1.000
1952	300	700	1.000	0	814
1953	400	900	1.300	13	776
1954	450	1.450	1.900	20	730
1955	560	1.905	2.465	26	797
1956	700	2.100	2.800	130	—

Een voor de bevolking belangrijk nevenverschijnsel is, dat terwijl de wereldmarktprijzen van vis en visconserven sterk stegen, de lokale vis thans aanmerkelijk goedkoper aangeboden wordt dan enkele jaren geleden, terwijl de aanvoer te Paramaribo ook regelmatig werd.

Het is gebleken, dat de kustwateren zeer visrijk zijn, zodat bij uitbreiding van het aantal schepen de vangsten zodanig kunnen worden opgevoerd, dat over niet al te lange tijd Suriname in plaats van een visimporterende land een redelijk belangrijke exporteur zal worden.

Op 1 januari 1955 werden de resterende projecten van het Welvaartsfonds in de „Stichting voor Visserijbevordering" ondergebracht, welke onder leiding van het Hoofd van de Visserijdienst kwam te staan. Hierdoor was een goede coördinatie van de ontwikkelingsplannen mogelijk. De vijvers aan de kust bij Mattapica werden voorzien van voorstrekvijvers en nieuwe aanvoerkanalen (parongsysteem). Het chloorgehalte van de vijvers is thans 5⁰/₁₀₀ tot 44⁰/₁₀₀, wat allerm minst nadelig voor de visstand blijkt te zijn. Naast de in Suriname bekende soorten wordt thans ook de uit Trinidad aangevoerde Tilapia (Mossambica) met succes gekweekt.

Het vervoer naar de belangrijkste markt, Paramaribo, stelt ten gevolge van het snelle bederf in het tropische klimaat speciale eisen. Enerzijds werd hierin voorzien door het oprichten van ijsfabriekjes in de visserijgebieden, waardoor opslag en vervoer mogelijk wordt. In de tweede plaats bleek lichte roking (het zgn. barbacotten) een groot succes. De gebarbacotte gladvis blijft nl. geruime tijd houdbaar en kan daardoor vrijwel overal heen worden getransporteerd. Belangrijk voor de volksvoeding is, dat het bestaande bijgeloof (treef) tegen gladvis allengs begint te verdwijnen, waardoor verse of lichtgerookte vis de plaats

in het dagelijks menu van zoutevis en -vlees begint in te nemen.

Ook het proefbedrijf voor het maken van vismeel bleek een uitstekend resultaat te hebben. Dit vismeel heeft slechts 5 pCt. vet en 1 pCt. zout, waardoor het voor veevoeder uitermate geschikt is. Het verwerken van het halfprodukt is thans geheel in particuliere handen overgegaan, waardoor thans naast de garnalenfabriek een tweede binnenlandse industrie uit de visserij is voortgekomen. Ook voor dit artikel is de binnenlandse markt reeds te klein en voor 1957 wordt een aardige export naar omliggende landen verwacht.

Dat de vissers profijt trokken van deze ontwikkeling behoeft geen betoog. Voor enkele jaren hadden de vissers een armelijk bestaan en thans zijn verscheidenen reeds tot een zekere welstand gekomen. Het is daarbij typerend, dat evenals overal elders ter wereld zich de meest actieven uit hun groep losmaken, en niet uitsluitend zelf ter visvangst gaan, doch ook boten met bemanning uitsturen. Hierdoor is nu reeds na enkele jaren het begin van een redersstand ontstaan. Wanneer de zeevisserij lonend zal blijken en grotere schepen noodzakelijk zullen zijn, kan hier een ontwikkeling verwacht worden analoog aan die aan de Nederlandse kust gedurende de laatste halve eeuw.

Opvallend is het hierbij, dat ook een raciale verschuiving optreedt, nu de traditionele visvangst steeds minder lonend wordt en de commerciële vangst de hoofdtoon begint te voeren. Deze laatste is namelijk in hoofdzaak in handen van de Hindoestanen, terwijl de Creoolse vissers óf bij hun oude gewoonten blijven óf in dienst van een grotere Hindostaanse visser treden. Dit kan ongetwijfeld tot sociale en eventueel raciale spanningen leiden en het is van belang, hierop nauwlettend toe te zien. Wij denken hierbij bijv. aan de Zuiderzeesteunwet.

Momenteel zijn 700 vissers bekend, die in het bezit zijn van in totaal 590 boten, waarvan 188 met buitenboordmotor en 4 met een scheepsmotor. In 1957 zal uit de Verenigde Staten een trawler aankomen voor onderzoek en proefnemingen in de hoogzeevervisserij, meer speciaal voor de grotere soorten garnalen, en evenzeer voor onderzoek op de sea-trout. Hiermede is de grondslag gelegd voor een belangrijke tak van nijverheid.

Het jaar 1956 besluitende kunnen wij niet anders dan hopen, dat de drie gunstige factoren (bauxiet, rijst en visserij) voor 1957 lichtpunten zullen blijven, die de vele schaduwen zullen overheersen.

Paramaribo, januari 1957.

G. C. A. MULDER.

AANTEKENING

„Diepte"-consumptie in Amerika

Het Amerikaanse blad „Fortune" heeft in de loop van 1953/54 in een serie van twaalf, onder de titel „The changing American market" verschenen artikelen, de ontwikkeling van het verbruik in de Verenigde Staten beschreven en voorspeld. In het oktobernummer van 1956 is het blad met een nieuwe serie van drie begonnen, waarin de indertijd gedane voorspellingen aan de realiteit worden getoetst en nieuwe ontwikkelingen worden opgespoord. „Fortune's" prognose voor de totale consumptie is er tot nu toe niet ver naast geweest: het totale verbruik was voor 1956 geraamd op \$ 239 mrd., terwijl het in feite

naar alle waarschijnlijkheid \$ 242 mrd. zal bedragen. In menig opzicht echter is de vroegere raming nog niet optimistisch genoeg geweest, een omstandigheid die vermoedelijk de auteurs van de nieuwe serie heeft geïnspireerd tot de van verbazing getuigende titel: „What a country!"

Nog nooit, zegt „Fortune", heeft een volk zo gemakkelijk zoveel geld voor dure zaken uitgegeven als de Amerikanen thans doen. De begrippen „verzadiging" en „over-besparing" schijnen voorlopig over boord te zijn gezet. De markt voor elektrische apparaten bijv. geldt al meer dan vijftwintig jaar als voor 90 pCt. „verzadigd", maar de Ameri-

kanen gaan door met het kopen van meer apparaten dan door welk gematigd vervangingsschema ook wordt gerechtvaardigd. De vrees van economen, dat de Amerikanen, die zó veel eigenlijk niet goed meer uit te geven inkomsten hebben en zó gemakkelijk hun aankopen van vele goederen zouden kunnen uitstellen, op de een of andere dag door hun uitgaven in te krimpen de economie in moeilijkheden zouden brengen, is tot nu toe niet bewaarheid. Welke twijfel of vrees de consument ook bevangen mocht hebben, sedert de oorlog heeft deze twijfel zijn uitgaven nooit ernstig beïnvloed. In het voorjaar bijv. toen minder werd uitgegeven voor auto's en enige werkloosheid ontstond, werden de economen bevreesd. Zo niet de verbruikers: niet alleen gingen zij voort hun geld voor andere goederen dan auto's te besteden, maar zij bleven zich zelfs in de schuld steken.

De consumenten hebben, naar „Fortune” opmerkt, statistisch onvoorspelbare bedragen uitgegeven voor vele goederen. In 1953 bijv., toen zij \$ 14,5 mrd. uitgaven voor meubilair, televisie- en radiotoestellen, grammofoonplaten en huishoudelijke apparaten, was, gezien de toentertijd optredende vertraging in de verkopen, bezwaarlijk te verwachten, dat de uitgaven in deze sector in 1956 de \$ 15,8 mrd. zouden overtreffen. In feite zal dit jaar nog een niveau worden bereikt van \$ 18,9 mrd., d.w.z. bijna \$ 2 mrd. meer dan „Fortune” had geraamd voor 1959! De verkopers van huishoudelijke artikelen hebben zo gezegd een bladzijde uit het orderboek der autoverkopers gescheurd; zij hebben vergeten dat het woord „verzadiging” bestond; zij hebben zich gedragen alsof zij niet alleen met hun collega's, maar ook met alle andere producenten van goederen en diensten concurreerden; zij hebben meer en betere produkten voortgebracht en deze geprijsd voor massa-afzet. De verkopen van nieuwe elektrische apparaten hebben de omzet van verwante produkten in sommige gevallen gestimuleerd. Gezinnen bijv., die over apparaten voor „air conditioning” beschikten voor één of twee kamers, kochten „fans” voor de overige vertrekken.

Herhaaldelijk komt in „Fortune's” beschouwingen, die zich uitstrekken over vrijwel alle bestedingsmogelijkheden — op de automarkt zal genoemd blad in een afzonderlijk artikel ingaan —, tot uiting hoe voorzichtig men moet zijn met het spreken over „verzadiging”. Vele lieden, die reeds een televisietoestel hadden, kochten een tweede en soms een derde toestel. Het aantal verkochte radio's daalde van 8 mln. in 1951 tot 6,9 mln. in 1955, maar de industrie verwacht dit jaar 8,5 mln. toestellen af te zetten. Ten dele is deze stijging het gevolg van het feit, dat jongelieden, die hun favorieten kennelijk onder alle omstandigheden wensen te beluisteren, veel draagbare toestellen kopen. De markt voor koelkasten gold als de meest „verzadigde”. Niettemin namen de verkopen toe van 3,7 mln. eenheden in 1953 tot 4 mln. in 1955. Deze toeneming is een gevolg van een „samenspel” van producenten. De voedingsmiddelenindustrie bracht zulke gevarieerde en aantrekkelijke bevroren eetwaren op de markt, dat oude koelkasten met kleine koelcellen praktisch als verouderd konden worden beschouwd. De koelkastenfabrikanten begonnen hun modellen jaarlijks te verbeteren en trachten telkens nieuwe vindingen en verbeteringen toe te passen. De consumenten kochten nieuwe koelkasten op ogenblikken, dat hun oude

exemplaren technisch gezien nog vele jaren dienst zouden kunnen doen.

Het meest opmerkelijke verschijnsel, dat zich sedert „Fortune's” voorspelling heeft voorgedaan, is „the deep urge to spend better”. De meerderheid der verbruikers is niet langer tevreden met minimum-standaarden, maar wenst de overvloed, de kwaliteit en de stijl, die doorgaans het goede van het normale onderscheidt. Dit streven komt op diverse terreinen tot uiting. Het openbaart zich in de aanschaffing van meubelen: één der grootste Amerikaanse meubeldetailhandelaren deelde mee, dat de klanten per gestoffeerd meubel \$ 20 à \$ 30 meer uitgaven dan twee jaar geleden, alleen omdat zij betere kwaliteit wensten. Het komt ook tot uiting in de hierboven genoemde verkopen van koelkasten en in de afzet van glas- en aardewerk, waar bijv. een toeneming van de verkoop van Chinees porselein ten koste van die van semi-Chinees porselein is waar te nemen.

We zien het streven naar kwaliteits-consumptie, die wij hierboven „diepte”-consumptie hebben genoemd, ook in de kledingsector terrein winnen: er wordt betere sportkleding gekocht en meer en betere wandel-, middag- en avondkleding. Op het gebied der recreatie heeft zich in dezen de opvallendste ontwikkeling voorgedaan in de uitgaven voor plezierboten. Niet alleen worden meer boten — het aantal steeg van rond 5 mln. in 1953 tot rond 5,5 mln. in 1955 — gekocht, maar ook grotere en betere: vijf jaren geleden waren buitenboordmotoren van 5 tot 10 pk. de meest voorkomende; tegenwoordig wordt er een sterke voorkeur voor die van 12 tot 25 pk. aan de dag gelegd. De Amerikanen wensen ook betere huizen. Dit blijkt uit de verlanglijst, die op het „Women's Housing Congress” aan de bouwers en de met het toezicht op de bouw belaste autoriteiten werd voorgelegd. Met volkomen negering van de kosten gaven de dames te kennen, dat zij o.a. meer ruimte, meer bergruimte, minstens drie slaapkamers, meer grondoppervlak en meer badkamers als noodzakelijk beschouwden.

Ten slotte zij vermeld, dat de Amerikanen ook beter eten dan drie jaren geleden, een omstandigheid die tot enige verbazing aanleiding kan geven wanneer wordt bedacht hoe goed zij in 1953 reeds aten. In feite hebben zij de wét van Engel met voeten getreden: vóór de oorlog gaven zij ca. 24 pCt. van hun „cash-income” voor voeding uit; in 1956 bijna 27 pCt. Zij eten niet alleen meer en beter dan vroeger, maar zij kopen thans meer voedingsmiddelen waarin ook vele diensten zijn belichaamd, zoals ingeblikte en bevroren kip, verpakt en bevroren vlees, bevroren vruchten en groenten. De groeiende betekenis van bevroren voedingsmiddelen in het verbruik blijkt uit de volgende cijfers: tussen 1953 en 1956 daalde het verbruik per hoofd van vers fruit met 7 pCt. en dat van bevroren fruit nam toe met 23 pCt.; gedurende dezelfde periode werd er 3 pCt. minder verse en 30 pCt. meer bevroren groente geconsumeerd; het totale verbruik van bevroren voedingsmiddelen — ijsjes uitgezonderd — steeg van 1953 tot 1955 met 23 pCt. Is het een wonder, dat genoemd blad in de verwachting dat de populariteit der „convenience” voedingsmiddelen nog zal toenemen, in dezen spreekt van een „bevroren toekomst”?

Blijf bij — Lees de E.-S.B.!

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt was de afgelopen week still going strong. In het bezit van welvoorzien geldbuidels, en met voor de ten einde spoedende kasreserve-periode al met zulke hoge kaspercentages achter de rug, dat er voor de resterende week van deze periode niets meer te duchten viel, zaten de banken uit liquiditeitsoogpunt op rozen. Het werd zelfs bepaald moeilijk om middelen kort remuneratief uit te zetten. Zo werd callgeld overvloedig aangeboden tegen 2½ pCt.; ook voor nog korte tijd lopend schatkistpapier overwoog de vraag op een disconto van 3¼ à 3⅜ pCt. 's jaars. Dat het uit was met de hoge debetstanden bij De Nederlandsche Bank behoeft nauwelijks vermelding.

Hoewel het Rijk erin slaagde zijn saldo bij de Centrale Bank weer aan de goede kant van de nul-lijn te krijgen (nl. f. 92 mln. credit per 11/2/1956) schreef het, kennelijk het ijzer willende smeden nu het heet is, tegen volgende week een nieuwe tender op schatkistpapier uit. Aangeboden worden thans drie- en zesmaandspromessen in een onbepaald bedrag en tegen een onbepaald disconto, zodat het Ministerie nog alle kanten uit kan.

Nadruppelende jaarcijfers over 1956 illustreren nog eens de aanzienlijke monetaire verschuivingen in dat jaar. Zo vertoonde de totaalbalans van 35 representatieve handelsbanken in 1956 o.a. de volgende mutaties: Nederlands schatkistpapier - 564, debiteuren (niet-Overheid) + 389, creditsaldi van cliënten - 387 (alles × f. 1 mln.). De afnemering van de girale geldcirculatie met f. 489 mln. in 1956 wijst eveneens op dalende liquiditeit van het bedrijfsleven. Dat Jan Publiek daarentegen beter bij kas kwam te zitten, vermoedelijk vnl. dank zij de welvaarts(!)loonronden van 1956, wordt gesuggereerd door de stijging van de hoeveelheid chartaal geld in circulatie met f. 112 mln.

De kapitaalmarkt.

Het koerspeil op de New Yorkse aandelenmarkt maakte in de verslagweek nogal vreemde capriolen. Het koersgemiddelde Dow Jones Industrials daalde aanvankelijk tot 454,8, een laagterecord sinds begin november 1955, maar herstelde zich vervolgens met enkele ferme sprongen weer tot boven het niveau van eind vorige week. Te grote voorraden, dalende winstmarges en andere sombere economische perspectieven beheersten eerst de stemming; reeds meenden sommigen, lichtelijk voorbarig, dat 1929 weer voor de deur stond. Captains of industry en ministers — die uiteraard geen depressie kunnen velen — snelden toe met geruststellende uit- en toespraken en dank zij of ondanks deze werd de situatie weer gered en was het (week)eind goed al goed.

In Amsterdam deed men het kalmer aan. Het aandelenkoersniveau daalde weliswaar per saldo een streepje verder, maar bijv. in vergelijking met de beruchte „Suez”-week 26-30 november 1956 toen het algemeen koersgemiddelde van 192 tot 179 daalde, mochten de huidige fluctuaties (max. 195,2; minim. 192,0) nauwelijks naam hebben. Wellicht droeg, naast het groeiende wantrouwen in de waarde van de gulden, deze week het ijverig speuren naar herkapitalisatie-kandidaten en het triomfantelijk voorrekenen in diverse publikaties van de sterke reservepositie bij deze trouvailles, ertoe bij dat slechts weinigen het hoofd lieten hangen. Of het herkapitalisatie-optimisme niet ietwat opgeschroefd is, is uiteraard een andere zaak.

Op de obligatiemarkt was de stemming de afgelopen week lang niet slecht; diverse staats- en andere obligaties konden een puntje aantrekken. Verschillende premie-obligaties en preferente aandelen zijn de laatste weken eveneens niet onbeduidend in koers gestegen.

Op de markt voor onderhandse leningen die i.v.m. het voortgaande fiscale villen van de particuliere „genieters” van middel en hoge inkomens, voor het opnemen van nieuw kapitaal door gemeenten en bedrijven van groter betekenis is dan de obligatiemarkt, was van een ontspanning nog steeds niets te merken. Waterleiding- en elektriciteitsmaatschappijen bieden hier een rente van 5 pCt. of iets daarboven, industriële ondernemingen 5¼ à 5½ pCt. bij gemiddelde looptijden van ca. 10 à 15 jaar en veelal met clausule van verboden, althans zeer beperkte, vervroegde aflosbaarheid. Veel succes heeft al dit gebied echter niet, want de institutionele beleggers zitten over het algemeen uiterst slecht in hun vrij belegbare middelen. Velen hunner kost het thans zelfs al veel hoofdbreken om vroeger gedane kapitaaltoezeggingen te honoreren, laat staan dat zij zo maar grote bedragen voor nieuwe kapitaalvragers op tafel zouden kunnen leggen.

Aand. indexcijfers A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	1 febr. 1957	8 febr. 1957	15 febr. 1957
Algemeen	195,4	194,5	193,8
Internat. concerns	264,2	262,0	261,5
Industrie	147,5	148,5	148,2
Scheepvaart	161,8	161,4	160,2
Banken	123,9	122,9	122,4
Indon. aand.	97,5	99,8	98,0
Aandelen			
Kon. Petroleum	f. 158,40	f. 154,70	f. 155,40
Unilever	342½	342	337½
Philips	243¼	247	246
A.K.U.	200½	202	201½
Kon. N. Hoogovens	281	285	293½
Van Gelder Zn.	202	195½	192¼
H.A.L.	175	175½	178
Amsterd. Bank	220	219%	211½*
H.V.A.	96	96	93¼
Staatsfondsen			
2½ pCt. N.W.S.	66%	67¼	69½
3½ pCt. 1947	86%	86½	88¼
3¼ pCt. 1955 I	87¼	87¼	87¾
3 pCt. Grootboek 1946	86¼	85½	86¾
3 pCt. Dollarlening	92¼	93%	93½
Diverse obligaties			
3½ pCt. Gam. R'dam 1937	90%	91¼	90%
3¼ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	82%	83½	84
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	87%	87½	87¼
3½ pCt. Philips 1948	92¼	92½	93%
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	84%	86	86¾

New York

Aandelenkoersgemiddelde	17 febr. 1957	15 febr. 1957	14 febr. 1957
Dow Jones Industrials	477,2	466,3	468,1

*) exd.

Secretaris voor Landbouw-Economische aangelegenheden

Het Dagelijks Bestuur van de Overijsselsche Landbouw Maatschappij roept sollicitanten op voor bovengenoemde functie.

In aanmerking komen Landbouwk. Ing. (voorkeur ec. richting), Ec. Drs. of Mr. in de Rechten met uitgesproken landbouwkundige instelling.

Sollicitatiebrieven vóór 1 maart te richten aan het Landbouwhuis te Zwolle.

**HET HOOFDPRODUKTSCHAP VOOR AKKER-
BOUWPRODUKTEN**

te 's-Gravenhage

vraagt

academisch gevormd econoom

Deze zal in de eerste plaats tot taak hebben de bestudering der problemen, verband houdende met de Euromarkt, vrije handelszone e.d.

Enige ervaring op internationaal terrein, landbouw en voedselvoorziening strekt tot aanbeveling.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van opleiding, ervaring, leeftijd, te richten aan Voorzitter Hoofdprodukschap, Stadhoudersplantsoen 12-18, 's-Gravenhage.

Bij het

INTERN. STATISTICAL INSTITUTE

komt per 1 mei a.s. vacant de functie van

Medewerker

Vereisten: academische opleiding; statistische ervaring; gedegen kennis van de Engelse en een redelijke vertrouwdheid met de Franse en Duitse taal; goed stylist; belangstelling voor werkzaamheden op internationaal gebied.

Aanstelling zal plaatshebben op een niveau, dat gelijk staat met dat van wetenschappelijk ambtenaar bij de Nederlandse Overheidsdiensten.

Sollicitaties met volledige vermelding van opleiding, levensloop, etc. te richten aan: the director, Permanent Office, International Statistical Institute, 2 Oostduinlaan, the Hague.

De Directie van

P. DE GRUYTER EN ZOON N.V.

zoekt een

SALES-PROMOTOR

die over een uitgebreide kennis en langdurige ervaring op het gebied van verkoop, marketing en reclame-methoden beschikt. Aan algemene ontwikkeling en persoonlijkheid worden zeer hoge eisen gesteld.

Zij, die ervaring hebben in de merkartikelenbranche of in grootwinkelbedrijven en bovendien in het buitenland werkzaam zijn geweest, genieten de voorkeur.

Brieven met pasfoto, referenties en volledige gegevens, welke strikt vertrouwelijk worden behandeld, te richten tot de Directie van P. de Gruyter en Zn. N.V. te 's-Hertogenbosch.

Ter overname voor nieuw
bijkantoor gevraagd:

BRANDKAST

minimale afmetingen buitenwerks:

hoog plm. 85 cm, breed plm. 65 cm, diep plm. 60 cm; met cijfercombinatie.

**STICHTING
NUTSSPAARBANK
TE ZEIST**

Hoofdkantoor: Slotlaan 84,
Zeist
Telefoon: 3404-2131

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementenprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

E.-S.B. . . . . Uw medium voor publiciteit op hoog niveau

Maatschappij voor Middellang Crediet N.V.

gevestigd te Amsterdam.

AFGIFTE tot nader bericht

van

maximaal nom. f 10.000.000.- 4³/₄ pCt.

10-jarige obligatiën

(Tweede Lening 1957)

voor hoofdsom en rente onvoorwaardelijk gegarandeerd door de

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.,

in stukken van nom. f 1000.- aan toonder,

TOT DE KOERS VAN 99¹/₂ pCt.

De lening is aflosbaar à pari in 5 gelijke jaarlijkse termijnen telkens op 1 Februari, voor het eerst op 1 Februari 1963.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is toegestaan vanaf 1 Februari 1961, uitsluitend op 1 Februari en wel in het jaar 1961 tot de koers van 102 %, in de jaren 1962 en 1963 tot de koers van 101¹/₂ %, in het jaar 1964 tot de koers van 101 %, daarna à pari.

Aanvragen moeten worden ingediend bij de kantoren van de Amsterdamse Bank N.V.

Exemplaren van een bericht, alsmede, tot een beperkt aantal, statuten van onze vennootschap zijn verkrijgbaar bij de kantoren van de Amsterdamse Bank N.V.

Amsterdam, 19 Februari 1957.

MAATSCHAPPIJ VOOR MIDDELLANG CREDIET N.V.

Voor de
particuliere belegger
het
aangewezen
advies-orgaan

Verschijnt 1 keer p. 14 dagen

Vraagt gratis proefnummer

Administratie Bel-Bel
Postbus 42 - Schiedam

N.V. Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij

H.A.M. ROELANTS

Schiedam

Waardepapier

EFFECTEN · CHEQUES

*

BOEK · STAAL · STEEN · EN OFFSETDRUKKERIJ

C. Chevalier

Rotterdam, Piekstraat 24, Tel. K 1800-77700 (3 lijnen)

Beschikbare krachten

ADMINISTRATEUR

35 jaar, werkzaam in groot bedrijf en gewend leiding te geven,

zoekt een betrekking

in Noord-Nederland. In het bezit van Staatspraktijk-diploma en M.O. Economie. Brieven onder no. E.S.B. 8-1, postbus 42, Schiedam.

Vacatures

OPROEPING

Burgemeester en Wethouders van Sittard roepen sollicitanten op voor de functie van

Directeur van de Gemeentebedrijven

De Gemeentebedrijven omvatten een gasdistributiebedrijf, een elektriciteitsdistributiebedrijf en een waterproductiebedrijf.

Voor gegadigden is het ingenieursdiploma der Technische Hogeschool te Delft vereist.

Salaris nader overeen te komen.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen (levensloop, huidige betrekking, referenties en volledige personalia) binnen 14 dagen na verschijning van dit blad te zenden aan Burgemeester en Wethouders van Sittard.

Ook voor

BESCHIKBARE KRACHTEN

is een annonce in „Economisch-Statistische Berichten” de aangewezen weg. Annonces, waarvan de tekst 's maandags in 'ons bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.